

פרק ב'

התוצר והתעסוקה

- « ההתפתחויות במלחמת "חרבות ברזל", השפיעו השנה במידה רבה על הפעילות הכלכלית והובילו לצמצום יכולת הייצור במשק, בעיקר עקב ירידה בהיצע העבודה. התוצר העסקי הצטמצם ב-0.8 אחוז, המשך לצמיחה מאוד נמוכה אשתקד; סך התוצר צמח ב-0.9 אחוז, והתוצר לנפש הצטמצם במעט.
- « הגידול המהיר של הצריכה הציבורית פעל ליצירת עודפי ביקוש במשק – הן בגלל גיוס מספר ניכר של משרתי מילואים, אשר מצמצם את כושר הייצור של המגזר העסקי, והן בשל הזרמת ביקושים למוצרים ושירותים שמייצר המגזר העסקי.
- « בהתבוננות על התפתחות תמהיל השימושים במהלך השנה, ניכרת חזרה הדרגתית לתמהיל המאפיין זמני שגרה: ירידה בביקוש של המגזר הציבורי והתאוששות של הצריכה הפרטית וההשקעות.
- « איסור הכניסה של פלסטינים לעבודה בישראל צמצם את היצע העבודה במגזר העסקי ב-3.4 אחוזים, והמעבר של כוח אדם לשירות מילואים בכאחוז וחצי. אלו הגבילו את יכולת הייצור במשק והתבטאו גם בשיעור אבטלה נמוך.
- « המשק היה בקרבת יכולת הייצור המרבית בהינתן מגבלת היצע כוח האדם. זאת הודות לעמידות הביקושים המקומיים.
- « תוצר חברות ההזנק הצטמצם השנה בחדות, ותרם לסך הירידה בפעילות כ-0.8 אחוז תוצר. ירידה זו משקפת בעיקר את ירידת הביקוש העולמי להשקעות בחברות הזנק החל מאמצע 2022.
- « הצריכה הפרטית נפגעה במידה מתונה בלבד, ורמתה הממוצעת השנה היתה גבוהה ב-1.7 אחוזים בהשוואה לשלושת הרבעים הראשונים של 2023. האטת גידולה של הצריכה הפרטית ביחס לתקופות שיגרה הובלה על ידי ירידה בתיירות היוצאת ובצריכת שירותים. עם זאת הצריכה התאוששה במהלך השנה כך שברביע האחרון של 2024 הייתה הצריכה הפרטית גבוהה ב-5.6 אחוזים (4.8 אחוזים במונחים שנתיים) מאשר ערב המלחמה.
- « היצוא ירד השנה, גם בניכוי יצוא שירותי התיירות, ועל אף הגידול בסחר העולמי. ניתן להסביר זאת בירידה של יכולת הייצור עקב מגבלת כוח אדם, קשיים לסגור עסקות יצוא בשל מצב המלחמה, וירידה בביקוש העולמי למוצרים ושירותים שישראל מתמחה בהם.
- « ההשקעה בנכסים קבועים הייתה השנה בממוצע נמוכה ב-12.7 אחוזים מאשר בשנת 2023, לפני המלחמה. זאת בעיקר בשל ירידת ההשקעה בבנייה – תוצאת מחסור בעובדים פלסטינים, שכניסתם לארץ נאסרה, וקצב איטי של הגעת עובדים זרים להחלפתם.

1. ההתפתחויות העיקריות

התוצר צמח בשנת 2024 ב-0.9 אחוז, ורמתו הממוצעת הייתה נמוכה בכחצי אחוז מאשר טרם המלחמה. הפעילות הושפעה מההתפתחויות במלחמת "חרבות ברזל", שפרצה באוקטובר 2023 ונמשכה בעצימות משתנה לאורך השנה כולה. המלחמה פגעה בפעילות הן בצד הביקוש והן בצד ההיצע, וחייבה הסטת משאבים מהמגזר העסקי אל הציבורי, כך שהפגיעה במגזר העסקי הייתה קשה במיוחד. תוצר המגזר העסקי הצטמצם השנה ב-0.8 אחוז, המשך לצמיחה נמוכה של פחות מאחוז אשתקד.

הסטת משאבי כוח אדם מהמגזר העסקי אל הציבורי והגבלת כניסתם של פועלים פלסטינים לישראל היו הגורמים המרכזיים לירידת התוצר העסקי וללחצי מחירים בעקבותיה. אנו מעריכים את צמצום היצע העבודה למגזר העסקי ב-4.9 אחוזים – תוצאת הגבלה של כניסת פועלים פלסטינים לישראל וגיוס עובדים לשירות מילואים (כולל דחיית שחרור של מסיימי שירות החובה)¹. משוק העבודה נעדרו גם חלק מהתושבים שפוננו מיישוביהם. את צמיחתו של התוצר העסקי האטה גם חולשה של היצוא. מעבר לאלה נפגעה פעילות המגזר העסקי השנה גם מירידה בפעילות חברות ההזנק, שמקורה בירידת הביקוש העולמי להשקעות בחברות מסוג זה.

מגבלת העובדים האמורה הביאה לשוק עבודה הדוק. שיעור האבטלה ירד לאורך השנה, ובקרב צעירים הוא היה נמוך במיוחד. המחסור בעובדים בלט בקרב העובדים הלא-מיומנים, שכן בשוק העבודה חסרו עובדים פלסטינים, עובדים צעירים שגויסו למילואים, וצעירים שלא שוחררו משירות החובה. הדיקות שוק העבודה קיבלה ביטוי מסוים גם בעליית השכר: השוואת השכר הריאלי הממוצע למשרת שכיר של ישראלים במגזר העסקי בחודשים מאי עד דצמבר 2024 לרמתו במאי עד ספטמבר 2023 מצביעה על עלייה של 2.5 אחוזים במונחים שנתיים². (ההתפתחויות בשוק העבודה נדונות להלן בסעיף הרכב המקורות ובפרק ה).

תוצר חברות ההזנק הצטמצם השנה בחדות ותרם לסך הירידה בפעילות 0.8 אחוז תוצר. ירידה זו בפעילות חברות ההזנק נבעה ישירות מן הירידה החדה של ההשקעות בחברות אלו; זאת במקביל לצניחת הביקוש העולמי להשקעות בחברות הזנק (החל מאמצע 2022), ולאחר עלייה חדה של ביקוש זה בשנים הקודמות³. מכאן שמקור הירידה של תוצר חברות ההזנק בישראל הוא בעיקרו חיצוני למשק.

גורם נוסף שפגע בפעילות השנה הוא חולשה של היצוא הישראלי. חלק מהירידה ביצוא מוסבר בירידה של היקף התיירות הנכנסת, אך גם בניכוי יצוא שירותי התיירות היצוא ירד, על אף הגידול בסחר העולמי. פער זה מוסבר בשילוב של ירידה ביכולת הייצור עקב מגבלת כוח אדם (שתוארה לעיל), בירידה של הביקוש העולמי למוצרים ושירותים שישראל מתמחה בהם, וכן בירידת הביקוש

מלחמת "חרבות ברזל"
הביאה השנה לצמיחה
נמוכה בשל הסטת
משאבים מהמגזר
העסקי אל הציבורי,
שיצרה מגבלת היצע על
הפעילות.

איסור על כניסת פועלים
פלסטינים וגיוס נרחב של
משרתי מילואים הביאו
למחסור בעובדים במשק.

תוצר חברות ההזנק
הצטמצם השנה
בחדות, על רקע צניחה
של הביקוש העולמי
להשקעות בחברות אלה.

¹ מספר הפועלים הפלסטיניים במגזר העסקי ירד השנה בממוצע בכ-113 אלף עובדים ומספר משרתי המילואים עלה בממוצע בכ-70 אלף בהשוואה לתקופה שלפני המלחמה. אומדן זה מתבסס על ההנחה שהתפלגות משרתי המילואים בין המגזרים העסקי והציבורי דומה להתפלגות כלל העובדים. אם מניחים כי המחסור בעובדים הביא לפגיעה דומה בערך המוסף של ההון אזי ירידה של כ-5 אחוזים בהיקף העבודה תביא לירידה דומה של התוצר העסקי.

² ההשוואה של השכר הממוצע למשרת שכיר רק החל מחודש מאי נובעת מהרצון לצמצם את ההשפעה של שינוי הרכב המועסקים, שגרשם בחודשי המלחמה הראשונים, על השכר הממוצע למשרת שכיר.

³ תוצר חברות ההזנק הוא אומדן של הלמ"ס המבוסס על גיוסי ההון של חברות ההזנק. האומדן מניח כי גיוסי ההון מושקעים ביצירת תפוקה (וערך מוסף) בחברות ההזנק במהלך של שנתיים מהגיוס, כך שהירידה של גיוסי ההון החל מהמחצית השנייה של 2022 מתבטאת בירידה בתפוקה ובתוצר חברות ההזנק בתהליך מדורג הנמשך גם השנה.

למוצרים ישראליים כתוצאה מהמלחמה. זו התבטאה למשל בהפסקת הסחר עם טורקיה ובירידה חדה של היצוא לרשות הפלסטינית.

מחירי התוצר עלו בחדות עקב שיפור בתנאי הסחר ועלות גבוהה של משרתי המילואים.

מחירי התוצר עלו השנה בשיעור גבוה של 5.5 אחוזים, מעל לעלייתם של מחירי הצריכה הפרטית (3.1 אחוזים) – התפתחות המוסברת בשתי תופעות שבלטו השנה: שיפור בתנאי הסחר ועלות גבוהה של גיוס חיילי המילואים. השיפור בתנאי הסחר – האומר שהמחיר ליחידה של יצוא סחורות ושירותים עלה יותר מאשר המחיר ליחידה של יבוא סחורות ושירותים – הסתכם ב-4.6 אחוזים, בעיקר בשל עלייה של 5.3 אחוזים במחירי היצוא (בשקלים). בהינתן משקל היצוא ומשקל היבוא בתוצר תרומת השיפור בתנאי הסחר לעליית מחירי התוצר עומדת על 1.4 אחוזי תוצר. עלייה זו, המשקפת שינויים במחירים היחסיים של התשומות והתפוקות, היא בבחינת רווח נקי למשק⁴. העלות הגבוהה שהמגזר הציבורי נדרש לשלם על גיוס המילואים (עלות הנקבעת בהתאם לשכר העובדים המגויסים למילואים וכוללת גם מענקים למשרתי המילואים) ועלויות מחירים נוספות הקשורות למלחמה ורשומות כצריכה ציבורית, באות לידי ביטוי בעלייה של מחירי הצריכה הציבורית ב-5.2 אחוזים, עלייה שתרמה כ-0.5 אחוז לחריגה של מחירי התוצר מעבר לעליית מדד המחירים לצרכן⁵. ואולם בניגוד לעליית התוצר הנומינלי אשר נבעה מן השיפור בתנאי הסחר, שהיא רווח למשק, עליית מחירי התוצר שמקורה בעלות הגבוהה של שכר משרתי המילואים משקפת העברת מקורות בתוך המשק, וצפויה לדעוך עם צמצום היקף גיוס המילואים.

2. הפעילות המצרפית

א. התוצר ומגמתו

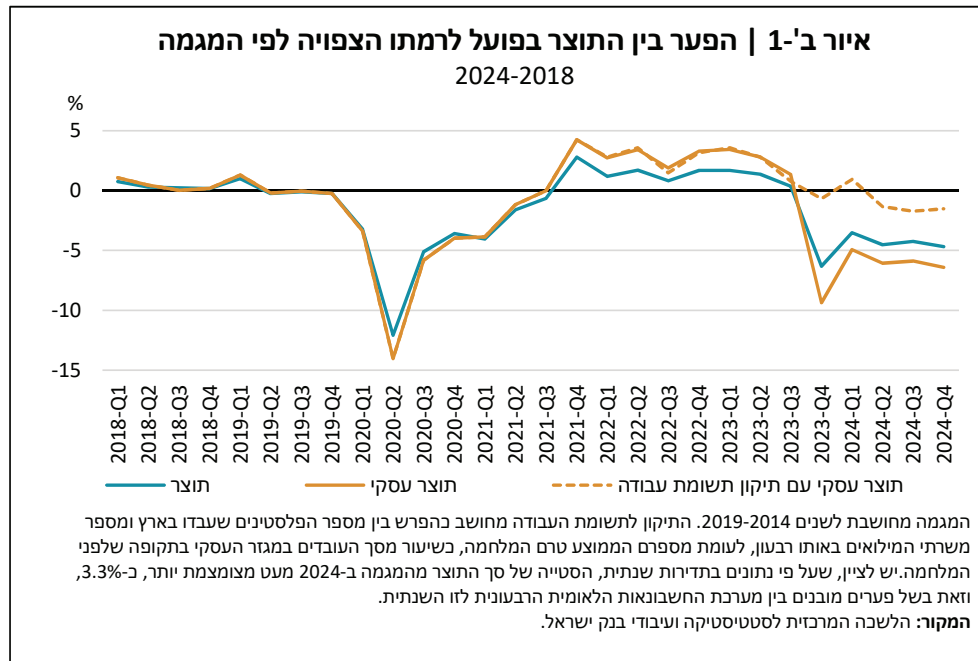
לפני המלחמה רמת הפעילות הייתה גבוהה, כך שהתוצר היה גבוה ממגמתו טרם מגפת הקורונה. (איור ב'-1) רמה גבוהה זו ביטאה את הצמיחה המהירה של ענפי ההיי-טק ביציאה מהקורונה, ובפרט את תוצר חברות ההזנק, שצמח בקצב מהיר עד לשיא בשנת 2022. עם ירידת ההשקעות בחברות הזנק, והשפעת המדיניות המוניטרית המרסנת החל הפער בתוצר להצטמצם. פרוץ המלחמה הביא לירידה חדה בפעילות. הירידה בעצימות הלחימה ברביע הראשון של השנה הנוכחית אפשרה התאוששות הדרגתית של הפעילות במגזר העסקי.

בניתוח פעילות המשק בכללותו – הרמה הנמוכה של הפעילות השנה מוסברת בעיקר בהגבלת עבודתם של פועלים פלסטינים בישראל, גיוס המילואים וירידה ביצוא. עם פרוץ המלחמה הן ההיצע והן הביקוש נפגעו באופן משמעותי, אך במהלך השנה הביקושים התאוששו, והפעילות במשק הוגבלה בעיקר על ידי מגבלת היצע העבודה.

הרמה הנמוכה של הפעילות השנה מוסברת בעיקר באיסור כניסתם של פועלים פלסטינים, גיוס המילואים וירידה ביצוא ובהשקעה בחברות הזנק.

⁴ לדיון בהשפעה של תנאי הסחר על מחירי התוצר ראו ארנון ברק ויואב פרידמן, "מחיר התוצר, מחיר הצריכה ותנאי הסחר", לקט ניתוחי מדיניות, בנק ישראל, ספטמבר 2017, עמ' 43-48.

⁵ השפעת המלחמה על מחירי הצריכה הציבורית היא גבוהה יותר אלא שהיא בחלקה באה לידי ביטוי כבר בנתוני 2023. כך, העלייה במחירי הצריכה הציבורית בשנת 2024 ביחס לשלושת הרבועים הראשונים של שנת 2023 הסתכמה ב-7.6 אחוזים.

ב. הרכב השימושים

סך השימושים במשק ירדו השנה ב-1.3 אחוזים ביחס לשלושת הרבעונים הראשונים של 2023 - טרם המלחמה. איור ב'2 מציג את הירידה בשימושים השונים בחלוקה על פי תרומת רכיביו. כדי לאמוד את הביקוש המקומי לתוצרי המגזר העסקי השנה אנו מחברים את התרומות-לצמיחה של הצריכה הפרטית ורכיב הקניות בצריכה הציבורית (ללא יבוא ביטחוני), שעלו משמעותית מפאת צורכי הלחימה והשיקום. מצרך זה צמח השנה בשיעור מהיר יחסית, 5.4 אחוזים, והיה גורם ביקוש מרכזי לתוצרי המגזר העסקי; הצריכה הפרטית עלתה בשיעור של 3.7 אחוזים (1.7 אחוזים בהשוואה לשנת 2023 טרם המלחמה), והקניות האזרחיות והביטחוניות (ללא יבוא ביטחוני) של המגזר הציבורי עלו ב-15.6 אחוזים (וגבוה בקרוב ל-30 אחוזים ביחס לרמתן לפני המלחמה). תרומת הצריכה הציבורית (שאינה קניות) לצמיחה הייתה גדולה במיוחד, והיא משקפת בעיקר את התשלום לחיילי המילואים.

אף שסך הפגיעה במשק נשארה קבועה יחסית לאורך השנה, נצפו במהלכה שינויים בתמהיל הפעילות המשקפים תחילת התאוששות מהעזוץ שהמשק ספג ברביע הרביעי של 2023 (איור ב'3). התרומות החריגות של תשלומי השכר הביטחוני והקניות הציבוריות לשימושים הצטמצמו ביחס לרמתן בתחילת המלחמה⁶. עם פרוץ המלחמה פעלו מגבלות ביקוש במשק בעיקר על היצוא. אולם ככל שחלף הזמן והמשבר נמשך, הביקוש לעובדים במקטעים אחרים של המשק איפשר צמצום של הפגיעה הישירה שנגרמה מהתכווצות היצוא, למשל כאשר עובדים שעסקו במתן שירות לתיירים מחו"ל עברו לתעסוקה אחרת במשק. הצריכה הפרטית (ללא תיירות בחו"ל) וההשקעה בבנייה

סך הפגיעה במשק
נשארה קבועה יחסית
לאורך השנה, אך
במהלכה החל תמהיל
הפעילות לחזור בהדרגה
לתמהיל השגרתו.

⁶ תרומת סעיפים אלה עלתה מעט ברבעון האחרון של השנה, שינוי שניתן להסבירו בהתגברות עצימות הלחימה בצפון.

למגורים צמחו מעבר לקצבי מגמותיהן ארוכות הטווח, כך שתרומותיהן השליליות לסטיית התוצר מהמגמה ירדו גם הן במהלך השנה. עם זאת, גם בנתוני הקצה הרכב השימושים נותר שונה מאשר בתקופה שלפני המלחמה, ובחלק מהרכיבים לא נצפתה התאוששות משמעותית במהלך השנה.

לוח ב'-1 | מדדים נבחרים לפעילות המשק, 2008 עד 2024

(שיעורי השינוי השנתיים באחוזים)

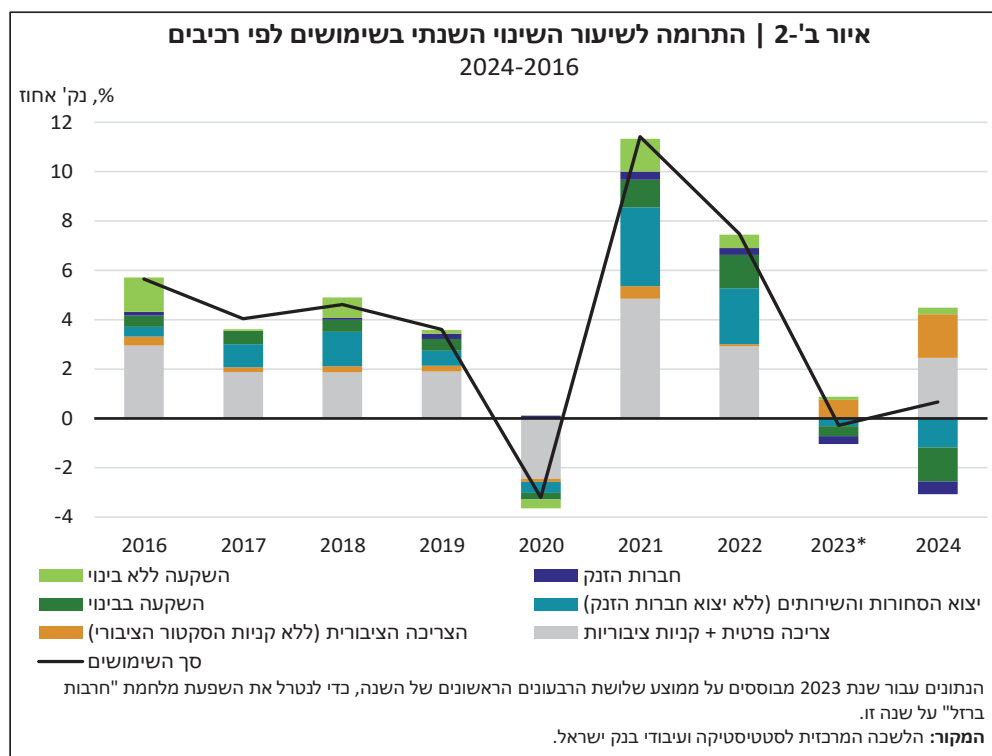
2024	2023	2022	2021	2020	עד 2008 2023 ²	
0.9	1.8	6.3	9.4	-2.0	3.8	התוצר המקומי הגולמי
-0.8	0.9	7.4	11.5	-2.6	4.1	מזה: התוצר במגזר העסקי
8.4	6.1	2.9	4.8	-2.5	2.7	התוצר בשירותים הציבוריים
1.7	1.8	3.0	5.9	-3.8	1.6	התוצר במדינות ה-OECD ¹
-0.4	-0.1	4.3	7.6	-3.6	1.9	התוצר לנפש
1.0	1.1	2.4	5.8	-4.4	1.1	התוצר לנפש במדינות ה-OECD ¹
-4.6	0.0	10.3	12.2	-0.6	3.9	היצוא ללא יתוואים וחברות הזנק
2.0	-0.2	7.0	10.3	-2.8	3.8	השימושים המקומיים
2.8	3.0	3.3	4.6	3.8	4.8	שיעור האבטלה (בני 25-64, רמה)
3.0	2.0	-1.5	0.7	7.5	1.5	השכר הריאלי למשרת שכיר
3.2	3.7	3.3	3.3	4.1	3.3	העודף בחשבון השוטף (באחוזי תוצר)
-0.5	9.2	0.1	-4.9	-3.6	-0.8	שער החליפין הריאלי האפקטיבי ³

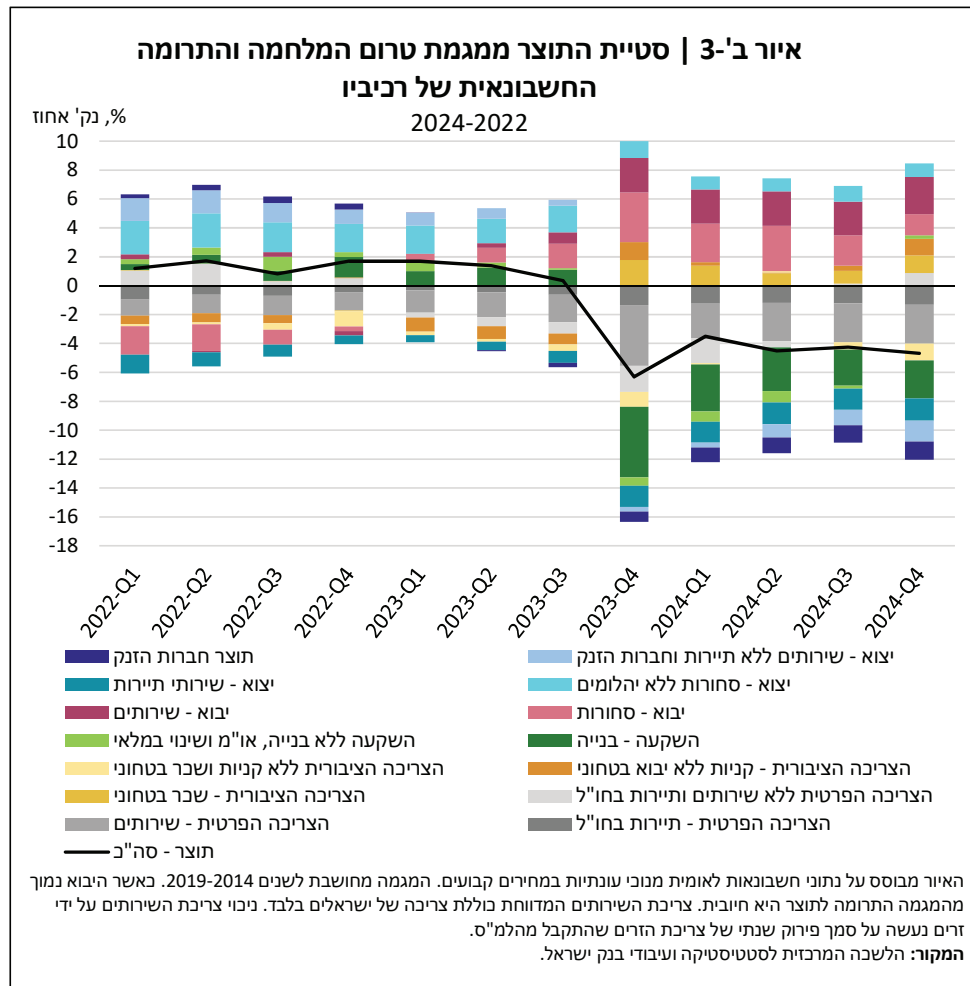
¹ הנתונים ל-2024 מבוססים על אומדן.

² ממוצע 15 השנים האחרונות.

³ עלייה פירושה פחות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

1. הצריכה הפרטית

הצריכה הפרטית ירדה במידה ניכרת עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" בסוף 2023, הן בגלל פגיעה בסנטימנט וברצון לצרוך והן בגלל מגבלות פיזיות על הצריכה. ככל שחלף הזמן הצריכה הפרטית התאוששה, ורמתה הממוצעת בשנת 2024 הייתה גבוהה ב-1.7 אחוזים מאשר בשלושת הרבעים הראשונים של 2023. התאוששות הצריכה, למרות סביבת הריבית הגבוהה, נתמכה על ידי עליות משמעותיות בהכנסה הפנויה ובערך תיק הנכסים של הציבור⁷, שנבעו מעליות בשווקים הפיננסיים, מתשלומי ההעברה למפונים, מגידול של הכנסות משרתי המילואים ומירידת שיעור האבטלה.

הצריכה הפרטית התאוששה במהירות במהלך השנה, אך רמתה עדיין נמוכה מהרמה שנחזתה טרום המלחמה.

⁷ לדיון על הגורמים המשפיעים על צמיחת הצריכה הפרטית בישראל ראו: ארנון ברק (2017). פונקציית הצריכה הפרטית בישראל, נייר לדיון 2017.04, בנק ישראל.

את צמיחת הצריכה הפרטית הובילה הצריכה של מוצרים בני קיימא, בני קיימא למחצה והצריכה השוטפת ללא שירותים⁸. לעומת אלה התכווצה צריכת השירותים (כולל התיירות בחו"ל) ביחס לתקופה שלפני המלחמה, בגלל שילוב של מגבלות היצע כצמצום חד של פעילות חברות התעופה הזרות בישראל ומגבלות ביקוש כצמצום של פעילות הבילוי והפנאי.

פגיעת המלחמה בצריכה הפרטית מרכזת בירידה של צריכת תיירות בחו"ל ושל צריכת שירותים מקומיים.

החולשה היחסית בצריכת השירותים אמנם בלטה השנה, על רקע המלחמה, אך היא החלה למעשה עם משבר הקורונה, וכתופעה משותפת לכלל העולם המפותח. (ראו השוואה בין-לאומית והסברים מקובלים לתופעה זו בפרק ב' של דוח בנק ישראל לשנת 2023). בממוצע שנת 2024 צריכת השירותים (ללא התיירות בחו"ל) התכווצה בהשוואה לשנת 2023 טרם המלחמה בשיעור של 3.1 אחוזים⁹. רכיב זה, יחד עם הירידה בצריכת שירותי התיירות (הרחבה בתיבה ב'-1) מסביר את הגידול המתון בלבד בסך הצריכה הפרטית בהסתכלות על כלל השנה. אולם, הצריכה התאוששה במהלך השנה כך שברביע האחרון של 2024 הצריכה הפרטית הייתה גבוהה ב-5.6 אחוזים (4.8 אחוזים במונחים שנתיים) מאשר ערב המלחמה.

לוח ב'-2 | התפתחות המקורות והשימושים, 2008 עד 2024 (שיעורי השינוי השנתיים באחוזים)

	2024	2023	2022	2021	2020	2008	
שלושה רבעונים ראשונים של 2023 ²						עד 2023 ¹	
-0.5	0.9	1.8	6.3	9.4	-2.0	3.8	התוצר המקומי הגולמי
-3.3	-0.8	0.9	7.4	11.5	-2.6	4.1	התוצר במגזר העסקי
-4.8	-1.9	-7.0	12.9	18.3	-5.1	3.9	היבוא ללא אוניות ומטוסים, יהלומים והיבוא הביטחוני
-1.3	0.6	-0.3	7.5	11.4	-3.2	3.6	השימושים במקורות המשק
0.0	2.0	-0.2	7.0	10.3	-2.8	3.8	השימושים המקומיים
1.7	3.7	-1.2	7.6	11.4	-7.4	3.3	מזה: הצריכה הפרטית
-12.7	-6.1	-2.3	11.1	13.9	-2.3	4.5	ההשקעה בנכסים קבועים (למעט אוניות ומטוסים)
	0.1	0.2	0.2	0.3	0.3	0.2	ההשקעה במלאי ללא יהלומים וחברות הזנק (אחוזי תוצר)
-61.0	-48.1	-23.3	22.3	33.1	12.1	8.9	התוצר של חברות הזנק
17.0	11.4	7.2	1.0	4.6	2.5	3.6	הצריכה הציבורית ללא היבוא הביטחוני
-5.8	-4.6	0.0	10.3	12.2	-0.6	3.9	היצוא ללא יהלומים וחברות הזנק

¹ ממוצע 15 השנים האחרונות.

² העמודה מבוססת על שילוב בין נתונים שנתיים ונתונים רבעוניים מנוכחי עונתיות, אך עקב פער בין שני סוגי הסדרות, הנתונים בעמודה זו מהווים קירוב בלבד. שיעור השינוי - ללא תיקון למונחים שנתיים. במונחים שנתיים שיעורי השינוי מעט נמוכים יותר מאלו המוצגים בעמודה זו.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

⁸ שלושת הרכיבים הללו כלולים ב-"צריכה הפרטית ללא שירותים ותיירות בחו"ל" באיור ב'-3.

⁹ עיקר הירידה בצריכת השירותים נובעת מסעיפים שמושפעים משמעותית מצריכת זרים בארץ, כדוגמת שירותי תחבורה ואירוח. שירותי ההסעדה שנהוג לראותם כמשקפים סנטימנט צרכני, התאוששו במהירות מהפגיעה הגדולה בפרוץ המלחמה, למרות הקושי בפעילות הענף בשל המחסור בעובדים והשפעת המצב הביטחוני.

2. הצריכה הציבורית

הגידול המהיר של הקניות הציבוריות יחד עם גיוס אנשי המילואים הביאו לעודפי היצע לתוצר המגזר העסקי.

הגידול המהיר של הצריכה הציבורית פעל בתנועת מספריים ביחס למגזר העסקי – מצד אחד הזרמה של ביקוש למשרתי מילואים, אשר מצמצם את כושר הייצור של המגזר העסקי, ומצד שני הזרמה של ביקושים למוצרים ושירותים שמייצר המגזר העסקי. שילוב זה היה גורם מרכזי ליצירת עודפי ביקוש במקטעים מרכזיים במשק ולצמצום ההאטה בפעילות (הכוללת את השירותים הציבוריים) ביחס לתקופה שלפני פרוץ המלחמה.

סעיף השכר הביטחוני עלה השנה בכ-125 אחוזים במחירים שוטפים ביחס לשלושת הרבעונים הראשונים של 2023¹⁰, והיווה בסוף 2024 13.8 אחוזים מסך הצריכה הציבורית (לעומת 8.1 אחוזים לפני המלחמה). העלייה העיקרית של הוצאות השכר הייתה בתחילת השנה, ומאז ירד סך הוצאות השכר הביטחוני בהדרגה, להוציא עלייה קלה ברבעון האחרון שלה, עם התגברות עצימות הלחימה בצפון. גידול רכיב זה אמנם תורם חשבונאית לסך הצריכה הציבורית והתוצר, אך פוגע ביכולת הייצור של המגזר העסקי בצמצמו את היצע העבודה.

לוח ב'-3 | הביקוש המקומי: תנאי הרקע ומדדים עיקריים להתפתחותו, 2008 עד 2024 (שיעורי השינוי השנתיים באחוזים)

עד 2008						
2024	2023	2022	2021	2020	2023 ¹	
3.7	-1.2	7.6	11.4	-7.4	3.3	הצריכה הפרטית
3.2	-0.4	7.4	10.6	-8.0	3.1	מזה: הצריכה למעט בני-קיימא
13.9	-12.9	2.3	30.1	-3.9	4.7	מזה: צריכת בני-קיימא למחצה
0.6	-1.3	14.1	16.0	-21.5	2.8	צריכת שירותים
9.3	-9.1	8.9	19.3	-0.5	5.0	צריכת בני-קיימא
1.7	5.4	4.5	4.2	4.9	4.4	ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה מכל המקורות
3.9	5.5	14.9	8.4	4.4	7.1	האשראי למשקי הבית
0.3	0.8	12.1	3.3	-1.9	4.9	מזה: האשראי למשקי הבית שלא לדיוור
1.3	1.6	-1.4	-1.9	0.1	-0.3	הריבית הריאלית לשנה (אג"ח ממשלתיות, רמה)
6.4	5.4	15.8	5.8	6.6	6.6	ערך תיק הנכסים של הציבור
-1.5	0.2	0.0	-0.1	0.3	6.4	החיסכון הפרטי
-1.1	-2.8	-4.7	12.1	-14.0	4.1	מדד אמון הצרכנים
-6.1	-2.3	11.1	13.9	-2.3	4.5	ההשקעה בנכסים קבועים (ללא אוניות ומטוסים)
4.8	8.9	14.6	7.9	2.3	4.1	האשראי למגזר העסקי
2.0	1.2	0.1	-0.8	-0.5	1.0	הריבית הריאלית ל-10 שנים (אג"ח ממשלתיות, רמה)
49.9	49.0	51.1	52.6	48.5	50.3	מדד מנהלי הרכש (רמה)
11.4	7.2	1.0	4.6	2.5	3.6	הצריכה הציבורית ללא יבוא ביטחוני
30.5	29.6	32.6	32.2	29.6	30.4	סך המסים (רמה, באחוזי תוצר)
9.4	6.9	1.9	5.3	11.4	4.5	הגירעון הכולל בתקציב הממשלה הרחבה (רמה, באחוזי תוצר)

¹ ממוצע 15 השנים האחרונות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר מנהלי הרכש של ארגון מנהלי הרכש ובנק הפועלים, ועיבודי בנק ישראל.

¹⁰ שינוי זה מפורק בנתוני החשבונאות הלאומית לעלייה ריאלית של כ-73 אחוזים ועלייה של כ-30 אחוזים במחירי הסעיף, שהשפיעה במידה רבה גם על המדד הכללי של מחירי התוצר.

סעיף הקניות בצריכה הציבורית עלה מאוד עם פרוץ המלחמה, ונותר גבוה לאורך שנת 2024, כפי שמתואר לעיל. נתונים על הרכב הקניות מתפרסמים באיחור, אך יש להניח שקניות אלו מבטאות גידול של הביקוש למוצרים המשמשים את כוחות הביטחון, כדוגמת אמצעי לחימה, תשלום על עבודות הנדסיות, מזון וציוד אחר, וכן מענה למפונים, שעיקרו תשלום עבור שיכונם בבתי מלון. שאר סעיפי הצריכה הציבורית, המשקפים בעיקר תשלום לעובדי המגזר הציבורי ובלאי, צמחו בדומה לקצב צמיחתם ארוך הטווח.

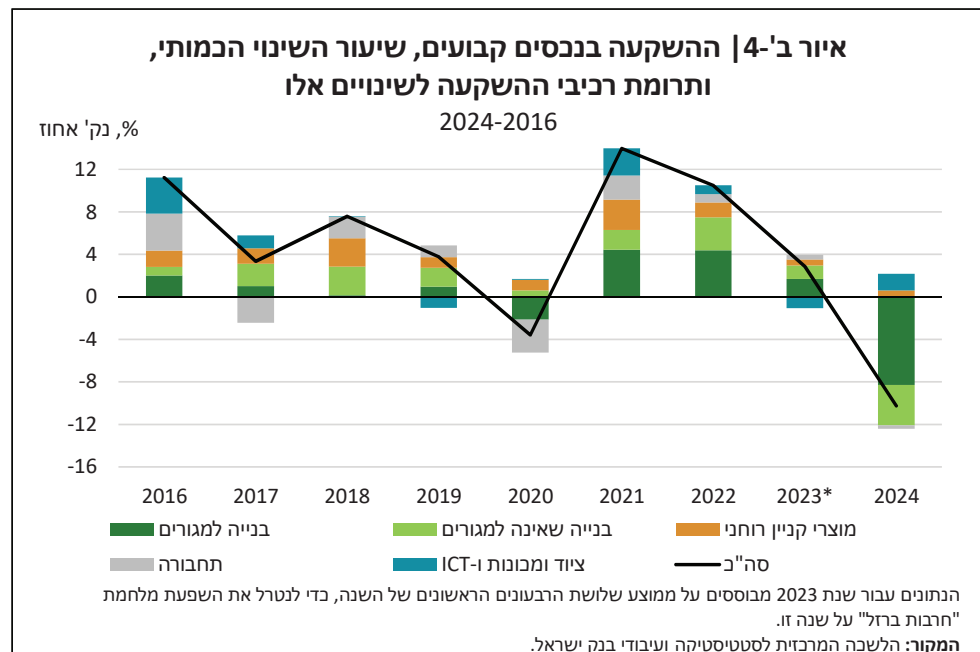
הקניות המקומיות של המגזר הציבורי האיצו את הביקושים המקומיים וקיזזו האטה במקטעים מסוימים של הצריכה הפרטית וכן ביצוא שירותי התיירות. הדוגמה הבולטת ביותר היא מימון השהות של תושבים מפונים בבתי מלון, אשר אפשר את פעילות המלונות בתפוקה מלאה במשך חודשים רבים למרות היעדרם של התיירים הזרים. תשלומי ההעברה הקשורים למלחמה (ואינם חלק מהצריכה הציבורית), שהסתכמו בכאחוז תוצר¹¹, סייעו אף הם לעידוד הביקושים והפעילות במשק.

3. ההשקעה

ההשקעה הגולמית המקומית ירדה בשנת 2024 ב-9.4 אחוזים – ירידה חריגה, המבטאת בעיקר שילוב של ירידת ההשקעות בבנייה כתוצאה מהגבלת כניסתם של עובדים פלסטינים למשק, וירידה של ההשקעות בחברות הזנק, מרביתה עקב ירידה בביקוש העולמי להשקעות אלו. לירידה בהשקעה נודעות השפעות שליליות על המשק; חלק מהן מתבטאות באופן ישיר ומיידי בתוצר, וחלק פוגעות במלאי ההון ובפוטנציאל הייצור של המשק בעתיד.

הקניות המקומיות של המגזר הציבורי האיצו את הביקושים המקומיים וקיזזו האטה במקטעים מסוימים של הצריכה הפרטית.

ההשקעה ירדה בשיעור ניכר – בעיקר ההשקעה בבנייה.

¹¹ כולל מענקים מיוחדים בגין מלחמת "חרבות ברזל" ותשלומי העברה מקרן מס רכוש, שעיקרם פיצויים לעסקים.

ההשקעה בבנייה ירדה
בחדות עקב איסור על
כניסת פועלים פלסטיניים
לעבודה בישראל.

ההשקעה בבנייה (למגורים ולא-למגורים) – ההשקעה בבנייה הייתה בשנת 2024 נמוכה ב-24 אחוזים מרמתה בשלושת הרבעונים הראשונים של 2023. ירידה זו מבטאת ירידה של קרוב ל-30 אחוזים בהשקעה בבנייה למגורים ו-18 אחוזים בהשקעה בבנייה לא-למגורים. הסיבה המרכזית לירידה חדה זו היא העצירה המוחלטת של כניסת פועלים פלסטיניים לעבודה בישראל – חלק חשוב מכוח העבודה בענף (יותר מרבע מהפועלים בו). גורם נוסף שפגע בהשקעות בבנייה הוא גיוס כלים הנדסיים לשימוש הצבא. ירידת הפעילות בענף תרמה באופן ישיר כ-1.5 נקודות אחוז לירידת התוצר בהשוואה לרמתו בתקופה שלפני פרוץ המלחמה¹². עם זאת, כיוון שחלק מהפגיעה חל על הפועלים הפלסטינים, הפגיעה הישירה במונחי התוצר הלאומי מצומצמת יותר מאשר בתוצר המקומי.

מעבר לפגיעה המיידית בתוצר פגעה ירידתה של ההשקעה בבנייה גם במלאי ההון ובהכנסות המשק בעתיד, וכן היא צפויה להשפיע על היקף הדירות הזמין לשירותי דיור בעתיד, עם השלכה על מחירים בשוק הדיור. (לדין רחב בענף הבנייה ראו פרק ה'). צבירתו של רכיב המבנים במלאי ההון אורכת זמן, ולכן עיכוב בה משפיע בטווח הבינוני. זאת שלא כמו ירידה של ההשקעות בכלי תחבורה יבשתיים וחלק מההשקעות במכונות וציוד, שקל יותר לצבור במהירות.

ההשקעה בענפי המשק (ללא בנייה לא-למגורים) – רמת ההשקעה בענפי המשק בשנת 2024 הייתה דומה לרמתה בשלושת הרבעונים הראשונים של 2023. היא ביטאה ירידה קלה של ההשקעה בכלי תחבורה, קיפאון של ההשקעה במחקר ופיתוח, לצד גידול ההשקעות במכונות וציוד, שלפחות חלקו נובע מרכש ביטחוני. הירידה הקלה של ההשקעה בכלי רכב מוסברת בעיקר בעליית אי-הוודאות במשק שיצרה המלחמה, וייתכן שהיא מושפעת גם מסגירת נמל אילת לפריקת סחורות במהלך המלחמה. הואיל ומקורן העיקרי של ההשקעות בכלי תחבורה הוא ביבוא – מעל 90 אחוזים מהן בשנת 2023 – והזמן למימושן מרגע קבלת ההחלטה לבצען אינו ממושך, הרי אם העלייה של אי-הוודאות במשק ושל סיכון המדינה תהיה זמנית, פגיעתה של ההאטה בצמיחת ההשקעות בכלי תחבורה לא תהיה גדולה.

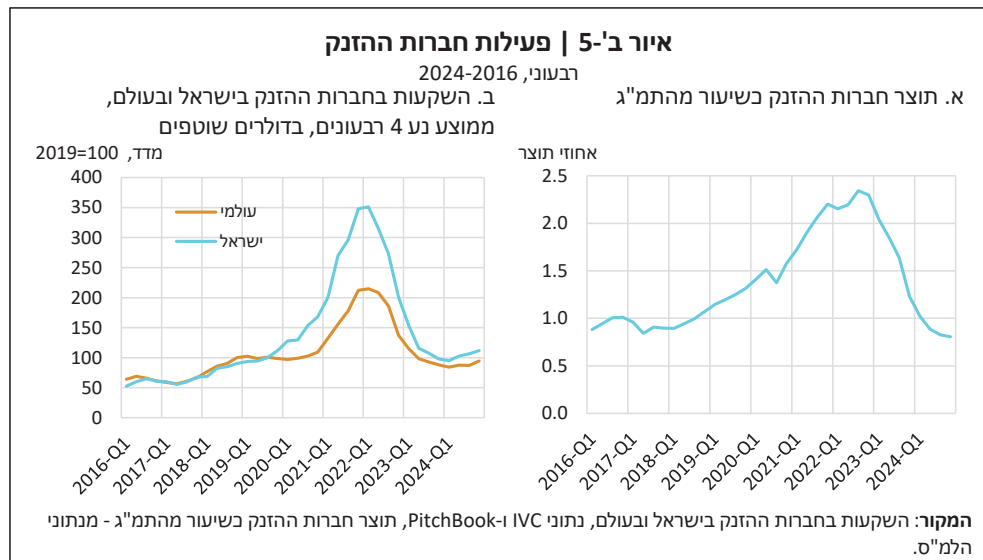
ההשקעה במחקר ופיתוח, המהווה מעט מעל 10 אחוזים מסך ההשקעות בנכסים קבועים במשק, נותרה השנה ללא שינוי, לעומת צמיחה ממוצעת של 4.5 אחוזים לשנה בשנים 2015–2023. ההשקעה במחקר ופיתוח היא רכיב ייחודי של ההשקעה בנכסים קבועים, משום שהערך המוסף שלה גבוה, והאטה בה משפיעה במישרין על צמיחת התוצר. השקעה זו כוללת רכיב עבודה גבוה, ומעבר להפסד התוצר הישיר שמקורו בהאטת הביקוש לעבודה במחקר ופיתוח, האטה מתמשכת של ההשקעה במחקר ופיתוח עלולה להשפיע לשלילה גם בטווח הבינוני; זאת משום שהיא כוללת לימוד תוך כדי קידום פרויקטים, רכיב שכמעט לא ניתן להרחיבו במהירות. ירידת ההשקעות בחברות הזנק, שבמהותה אינה שונה מאוד מהשקעה במחקר ופיתוח בפירמות מבוססות, עשויה להצביע על ירידה בביקוש העולמי למחקר ופיתוח (עניין הנדון להלן), אך לא ניתן לפסול את האפשרות שהירידה שיקפה מגבלות כוח אדם.

ההשקעה בחברות הזנק
ירדה בחדות בהשפעת
ירידה בביקושים
העולמיים להשקעות
בחברות אלו שהחלה
ב-2022.

ההשקעה בחברות הזנק – לאחר כעשור שבו תוצר חברות ההזנק צמח בקצב מהיר של יותר מ-15 אחוזים בשנה, ירדו ההשקעות בחברות אלו החל משנת 2023 ירידה חדה אשר הקטינה את צמיחת התוצר הכולל ב-0.8 אחוז. זאת לאחר שבשנים 2021 ו-2022 הצמיחה בהשקעות אלו הרימה תרומה ניכרת לצמיחה המהירה במשק. הירידה של תוצר חברות ההזנק בישראל היא בעיקרה

¹² חישוב זה אינו מביא בחשבון השפעות של צמצום הפעילות בענף הבניה על שאר הענפים במשק. חישוב המתבסס על לוחות תשומה-תפוקה מוצא שההשפעה הכוללת של ירידה בפעילות הענף גדולה פי 1.8 מההשפעה הישירה, ומשפיעה בעיקר על ענף התעשייה. אין ביכולתנו להעריך באיזו מידה הביקוש של המגזר הציבורי לצרכי הלחימה קיזז השפעה זו.

תוצאה של ירידות בגיוסי הון-סיכון בעולם, ירידות שהחלו במהלך 2022, לאחר גידול של פי שישה ויותר בחמש השנים 2017-2021 (איור ב'-5)¹³. בשנים 2022 ו-2023 גיוסי הון סיכון בישראל, בדומה לעולם, ירדו בחדות, וב-2024 הם התייצבו (ואף היו מעט גבוהים מהשנה הקודמת). בעקבות תהליך הירידה האמור בגיוסי ההון, ירד גם תוצר חברות ההזנק¹⁴. שיעור הצמיחה של גיוסי ההון לחברות הפועלות בישראל היה גבוה מאשר בעולם בשנות הפריחה, וגם הירידה החל מ-2022 הייתה חזקה יותר. משמע שההסבר המרכזי לירידה בגיוסי ההון לחברות אלו הוא הסבר חיצוני למשק. לצד זאת יתכן כי הירידה החדה יותר של גיוסי ההון לחברות הפועלות בישראל היא גם תולדה של המלחמה ושל תהליכי החקיקה שקודמו ב-2023, אשר העלו את פרמיית הסיכון.

4. היצוא

היצוא צנח השנה בחדות, בעוד שהסחר העולמי התרחב.

יצוא הסחורות והשירותים ירד השנה ב-5.6 אחוזים, ובניכוי יצוא שירותי התיירות, שנפגע קשות בשל המלחמה (תיבה ב'-1), הוא הצטמצם ב-3.8 אחוזים. ככלל, יצוא הסחורות והשירותים מושפע מאוד מהתפתחות הסחר העולמי. כך, בשנים שבהן צמיחת הסחר העולמי מהירה היצוא הישראלי צומח מהר, ולהפך. השנה חרגה התפתחות היצוא מהתבנית הרגילה: היצוא הצטמצם למרות צמיחה של מעל 3 אחוזים בסחר העולמי (איור ב'-6). ההצטמצמות הקיפה הן את יצוא הסחורות והן את יצוא השירותים (ללא שירותי תיירות ודמי נסיעה). והיא מבטאת, כנראה, שילוב של ירידה ביכולת הייצור עקב מגבלת כוח אדם, קשיים לסגור עסקות יצוא בשל מצב המלחמה, וירידה בביקוש העולמי למוצרים ושירותים שישראל מתמחה בהם. דוגמאות להשפעות המלחמה על הביקוש ליצוא הישראלי הן ירידה של 3.5 מיליארדי ש"ח ביצוא הסחורות (ללא יהלומים) לטורקיה בשנת

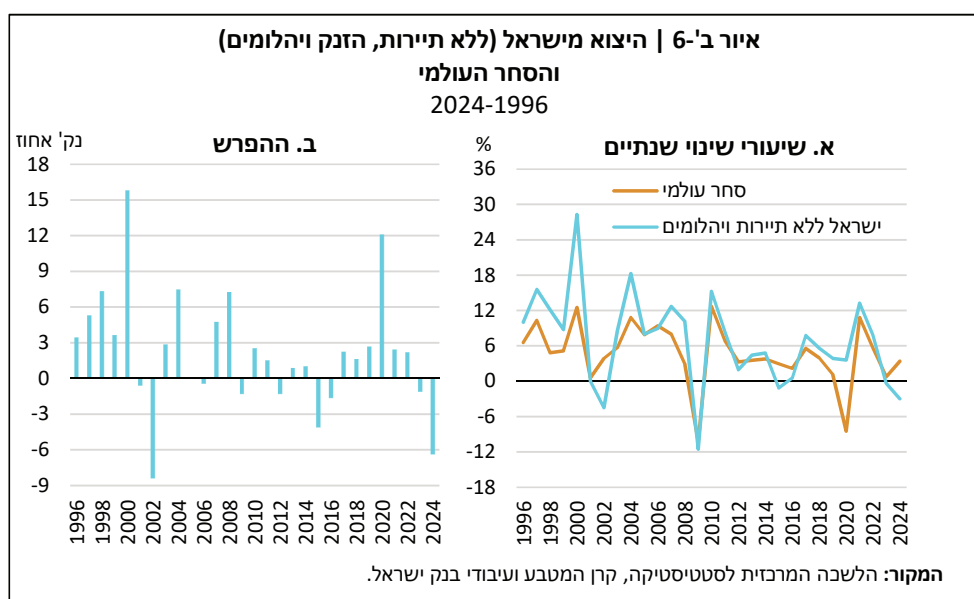
¹³ הסעיף אינו מתייחס למכירת חברות ההזנק (אקזיטים) שבאופן רישומה מורידה את ההשקעה במלאי, אך אינה משפיעה על התוצר, אלא רק על הפעילות השוטפת של בניית חברות הזנק המבוססת על ידי תוצר חברות ההזנק. לתיאור הקשר שבין גיוסי ההון לחברות הזנק לתפוקה שלהן ראו הערה 3 לעיל.

¹⁴ להסבר על הקשר בין גיוסי הון לבין ההשקעות והתוצר של חברות ההזנק, כפי שנמדד בחשבונאות הלאומית, ראו הערת שוליים 3.

2024 (בהשוואה לשנת 2023) וירידה גבוהה מעט יותר ביצוא הסחורות לרשות הפלסטינית. תיבה ב'-2 דנה בהשפעת האמברגו הטורקי על היבוא לישראל, ומראה שהשפעתו היתה מוגבלת בזכות פתרונות בשווקים כהסטת מקורות יבוא. ניתן לשער כי היכולת להסיט יעדי יצוא, אף שהיא קיימת, דורשת זמן רב יותר. במצטבר צמצום היצוא לשני היעדים – טורקיה והרשות הפלסטינית – הפחית באופן ישיר את יצוא הסחורות והשירותים השנה במעט יותר מאחוז אחד¹⁵.

הפער בין צמיחת היצוא לסחר העולמי מזכיר במידה רבה את הפער בתקופת האינתיפאדה השנייה בשנים 2001 ו-2002 (איור ב'-6). אז ההערכה הייתה כי חולשת היצוא מבטאת שילוב של כמה גורמים – ירידה בביקושים למוצרים ישראליים על רקע חשש של קונים מחו"ל מאי-עמידה בתנאי האספקה, קושי בקשירת עסקאות בגלל הימנעות אנשי עסקים מהגעה ארצה, חרם או סנקציות על רקע פוליטי, ונוסף על אלה משבר ה"דוט-קום", שפגע אז ביצוא הישראלי פגיעה חדה¹⁶.

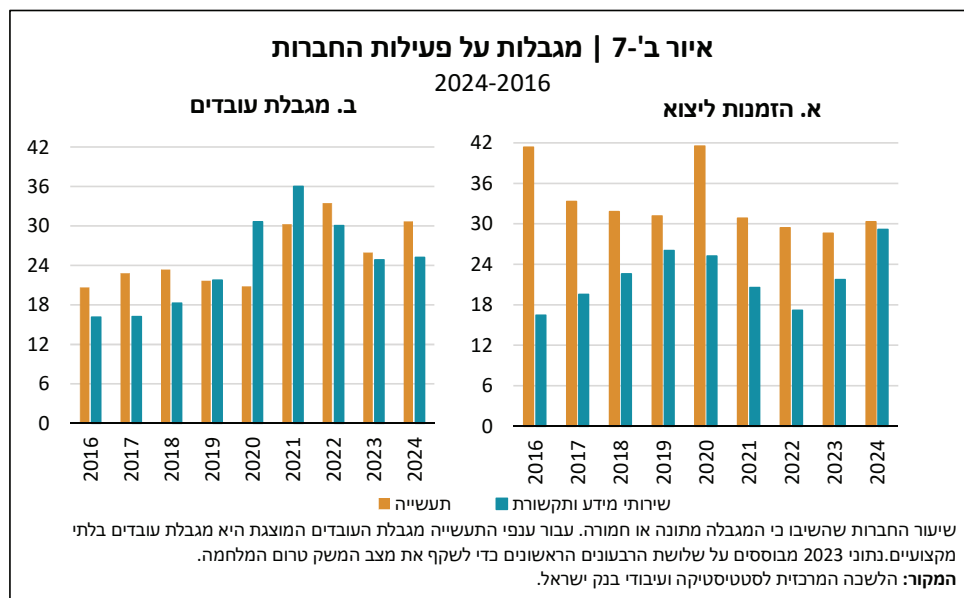
הירידה ביצוא יכולה לנבוע מקושי בסגירת עסקאות, ממחסור בעובדים או מירידה בביקושים העולמיים בתחומים שבהם המשק הישראלי מתמחה.

הסברים אלו עשויים להיות רלוונטיים לחולשת היצוא גם השנה – שנה של מלחמה, שבאה אחרי שנתיים של צמיחה מהירה במיוחד של היצוא. חיזוק לכך ניתן לראות במענה של פירמות בענף המידע והתקשורת לשאלה בסקר על מגבלות בהזמנות ליצוא (איור ב'-7, הזמנות ליצוא). עם זאת העובדה שבמענה של הפירמות בענפי התעשייה לאותו הסקר אין עדות לבעיה בהזמנות ליצוא תומכת דווקא בהשערה שהבעיה המרכזית ביצוא אינה תוצאה של המצב הביטחוני אלא תוצאה של האטה בביקושים העולמיים לשירותים שמספק ענף המידע והתקשורת, שהוא ענף מרכזי ביצוא השירותים. נראה שבענף התעשייה המגבלה החריגה היא המחסור בעובדים לא מקצועיים,

¹⁵ הנתון מבוסס על הפגיעה ביצוא במחירים שוטפים. ניתן להניח שהפגיעה בפועל הייתה מצומצמת יותר, עקב הסטת יצוא ליעדים אחרים. לדיון על האפשרות להסטת יצוא בין יעדים שונים ראו תיבה ב'-1 בדוח בנק ישראל לשנת 2018.

¹⁶ הפגיעה ביצוא התעשייתי (למעט יהלומים) בתקופת האינתיפאדה נדונה בדוח בנק ישראל לשנת 2003, התוצר לענפיו, שוק העבודה, תקציב המדינה והממשלה הרחבה (עמ' 24).

המוסבר בשוק העבודה ההדוק, ועמה המגבלה הכללית של היצע העובדים במשק השנה, תוצאת גיוס נרחב של צעירים לשירותי מילואים. לעומת זאת בענף שירותי מידע ותקשורת מחסור בעובדים אינו בעיה חדשה. בשנתיים האחרונות מגבלת העובדים בענף מידע ותקשורת הוקלה מעט, אך היא עדיין גבוהה בהשוואה היסטורית. קשה להעריך אם הבעיה השנה נובעת ממחסור בעובדים שמקורו בגיוס המילואים, או שמדובר בבעיה כרונית של המשק – קושי לספק את הביקוש הגבוה לעובדים מקצועיים בתחומי ההיי-טק.

יצוא שירותי התיירות ירד השנה כמעט לאפס. אמנם ניצול שירותי המלונאות לשיכון מפונים מאזורי הלחימה פיצה במידה מסוימת על הפסד התוצר שנבע מעצירת הפעילות התיירותית במשק, וחברות התעופה הישראליות נהנו מביקושים ערים בגלל צמצום הטיסות של מתחרותיהן, אך היה זה פיצוי חלקי בלבד, שכן הפעילות התיירותית (כולל זו המשרתת ישראלים, שהיא חלק מהצריכה הפרטית) כוללת שירותי הסעדה, הסעות, צימרים, הדרכת טיולים ועוד.

את הפגיעה הישירה בתוצר העסקי כתוצאה מהירידה החדה בתיירות הנכנסת וצמצום פעילות הבילוי והפנאי של ישראלים אנו מעריכים בכ-0.75 אחוז. (ראו תיבה ב'-1).

תיבה ב'-1: השפעת מלחמת חרבות ברזל על ענפי התיירות והאירוח

- פעילותו של ענף התיירות בישראל ירדה משמעותית במהלך מלחמת "חרבות ברזל", בעיקר בשל ירידה בתיירות הנכנסת. הפגיעה בהכנסות הענף מוערכת בכ-25 אחוזים, ובמונחי הערך המוסף של התיירות – בכ-0.5 אחוז תוצר.
- היקף פעילותם של בתי המלון כמעט נשמר, עקב לינות המפונים.
- חברות התעופה הישראליות, שהמשיכו לפעול במהלך המלחמה, הגדילו את רווחיותן בשיעור ניכר.

ענף התיירות מספק שירותים לישראלים הנופשים בישראל, לישראלים היוצאים לחו"ל ולתיירים המגיעים לישראל. עקב מלחמת "חרבות ברזל", שהחלה באוקטובר 2023, חווה ענף התיירות זעזועים משמעותיים בביקוש ובהיצע. ירידת הביקוש כללה ירידה ניכרת של מספר התיירים מחו"ל, וכן של מספר הישראלים הלנים בבתי מלון למטרות נופש, ושל נסיעות הישראלים לחו"ל (לוח 1). עם הירידה בעצימות המלחמה, במהלך 2024, התאוששו במידה רבה יציאות הישראלים לחו"ל ולינויותיהם למטרות נופש, בעוד שהכניסות והלינות של תיירים, שהן רגישות יותר למצב הביטחוני¹, נותרו כמעט ללא שינוי, ברמה נמוכה, עד לסוף השנה (איור 1). ירידת ההיצע כללה ירידה במספר הטיסות של חברות תעופה זרות לישראל וממנה. כנגד זאת נוצר בתחילת המלחמה ביקוש ללינות מפונים בבתי המלון.

לוח 1: נתונים כמותיים על ענף התיירות לשנים 2019, 2023 (ינואר – ספטמבר) ו-2024
(ממוצע חודשי (אלפים, אלא אם צוין אחרת))

מועסקים	לינות בבתי מלון ¹		סה"כ	כניסות תיירים דרך האוויר	יציאות ישראלים לחו"ל דרך האוויר	
	לינות תיירים	לינות מפונים				
	בבתי מלון ²	בבתי מלון ¹	למטרות נופש בבתי מלון			
2019	693	331	2,151	1,141	1,011	150
ינואר - ספטמבר 2023 (מנוכה עונתיות)	769	278	2,077	1,295	782	
אוקטובר - דצמבר 2023 (מנוכה עונתיות)	327	55	2,589	781	1,550	257
2024	523	74	1,880	1,101	622	157
ממוצע שנת 2024 לעומת שנת 2023 (ינואר - ספטמבר) (באחוזים)	-32	-73	-9	-15	-80	

1. בתי מלון תיירותיים.

2. נתוני לינות (לינת אדם ללילה). לינות המפונים: מנתוני הלמ"ס עד מאי 2024, ומנתוני אמו"ן (איחוד מידע ונתונים) מיוני 2024.
המקור: הלמ"ס, מערכת אמו"ן ועיבודי בנק ישראל.

¹ שהרבני (2014).

אומדנים המובאים בתיבה זו מצביעים שהעזושים השונים לענף הביאו בשנת 2024 לירידה של 25 אחוזים בהכנסותיו ביחס ל-2023 טרם המלחמה (לוח 2). ירידה זו שקולה לכ-14 מיליארדי ש"ח (במחירי 2019). במונחי תוצר הפגיעה היא כ-0.5 אחוז מתוצר 2024². עיקר הירידה של הכנסות הענף נבעה מירידה של מספר כניסות התיירים, ובמידת מה גם של מספר הנופשים הישראלים, ירידות שפגעו בתת-הענפים הנותנים להם שירותים, כגון שירותי אוכל, השכרת ציוד תחבורה, סוכנויות נסיעות ומארגני טיולים. לעומת זאת בתי המלון כמעט לא נפגעו, מפני שהמפונים צרכו את השירותים הניתנים להם בבתי המלון, אשר מומנו על ידי הממשלה. ואולם המפונים לא צרכו את שאר השירותים האופייניים לנופשים ישראלים. חברות התעופה הישראליות הרוויחו מירידה בהיצע הטיסות של חברות תעופה זרות.

לוח 2 | הכנסות ענף התיירות שנת 2023 ואומדן ל-2024 (מיליארדי שקלים, מחירי 2019)¹

שיעור השינוי ב-2024 לעומת 2023 (ינו'-ספט'), במונחים שנתיים (אחוזים)	אומדן הוצאות ¹ ישראלים ותיירים				תת-הענפים המרכיבים את ענף התיירות
	2024	2023 (ינו'-ספט'), מונחים שנתיים			
	סה"כ	סה"כ	תיירים	ישראלים ²	
-5.1	13.0	13.7	4.6	9.1	שירותי אירוח
	4.4				מזה: מפונים
-47.5	2.5	4.7	2.4	2.4	שירותי אוכל במסעדות ושירותי הגשת משקאות
12.2	10.9	9.7	2.6	7.1	שירותי תחבורה אווירית ושדות תעופה
-47.7	1.0	1.9	1.0	0.9	שירותי תחבורה ציבורית יבשתית
-71.1	0.4	1.5	1.5	0.1	השכרת ציוד תחבורה
-16.7	2.2	2.7	0.0	2.7	שירותים הקשורים ברכב פרטי
-40.9	3.4	5.8	1.4	4.4	פעילויות של סוכנויות נסיעות ומארגני טיולים
-31.6	0.9	1.3	0.4	0.9	פנאי, נופש ובילויים
-42.6	0.8	1.3	0.3	1.0	ביטוח
-59.3	3.7	9.1	6.7	2.5	מוצרים לא אופייניים וכן מזון, הלבשה הנעלה טקסטיל, מזכרות, ספרים, תרופות, תמרוקים, תכשיטים, ציוד
-32.0	1.1	1.7	0.0	1.7	דיוטי פרי
-25.2	40.0	53.5	20.8	32.7	סה"כ

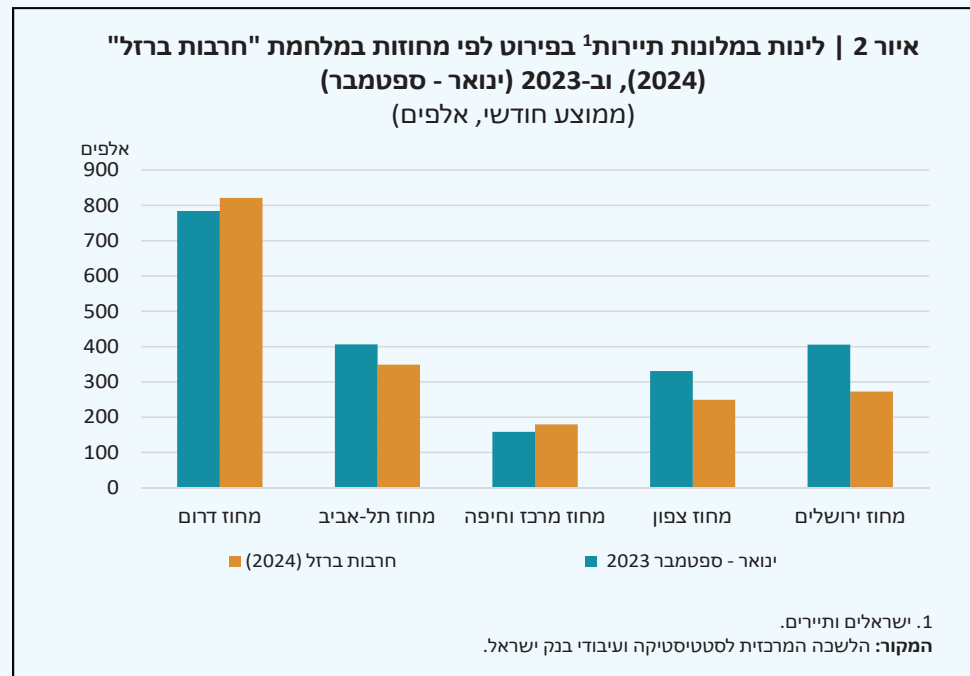
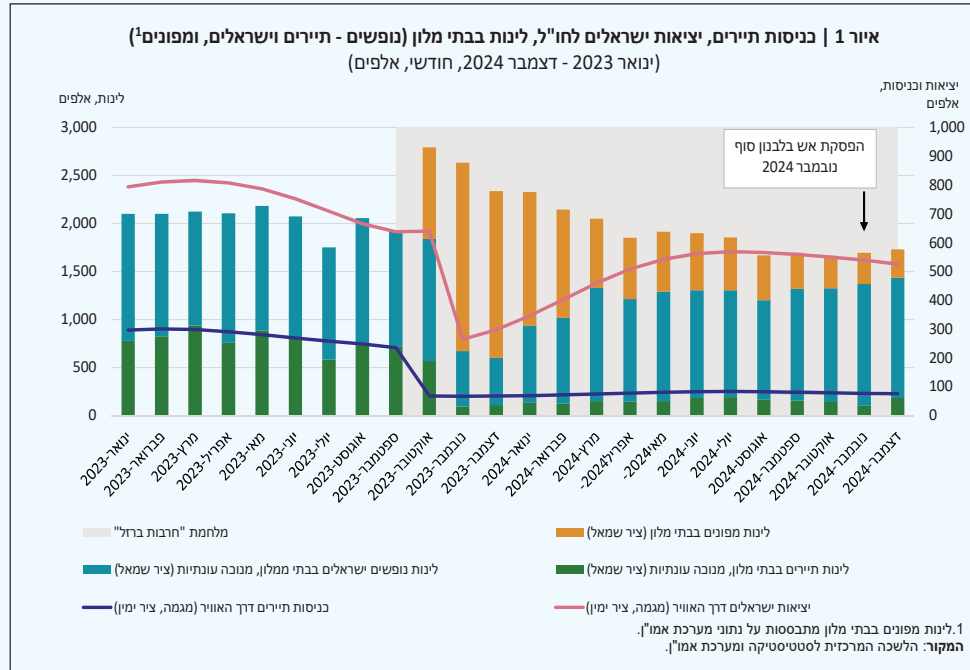
1. הכנסות הענף הן ההוצאות של הישראלים והתיירים: הלוח מציג אך ורק את הכנסות ענף התיירות. לדוגמה, בענף שאינו אופייני לתיירות כמו ענף הביטוח, הלמ"ס ייחסה רק חלק קטן מהכנסות הענף להכנסות ענף התיירות.

אומדני 2023 ו-2024 מתבססים על עיבוד מיוחד של הלמ"ס לשנת 2019 ועל נתוני לוח 1, הכוללים את סעיפי ההוצאה האופייניים לתיירים, לישראלים הנופשים בישראל ולישראלים היוצאים לחו"ל.

2. צריכה של תיירות פנים ושירותי נסיעות לחו"ל.

המקור: עיבוד מיוחד בלמ"ס, נתוני אמו"ן ועיבודי בנק ישראל.

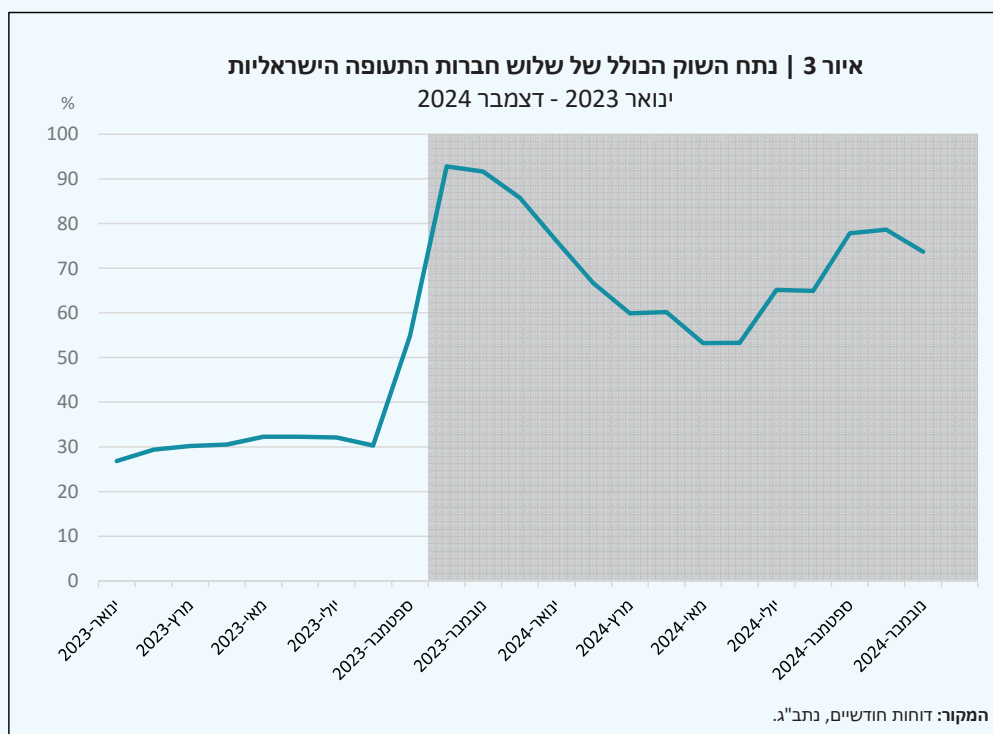
² כדי להמיר את ההפרש בהכנסות בין שנת 2024 לשנת 2023 למונחי תוצר הכפלנו אותו במקדם ההמרה לתוצר (0.61). את התוצאה המרנו למחירי 2024 וחילקנו בתוצר במחירי בסיס לשנת 2024.

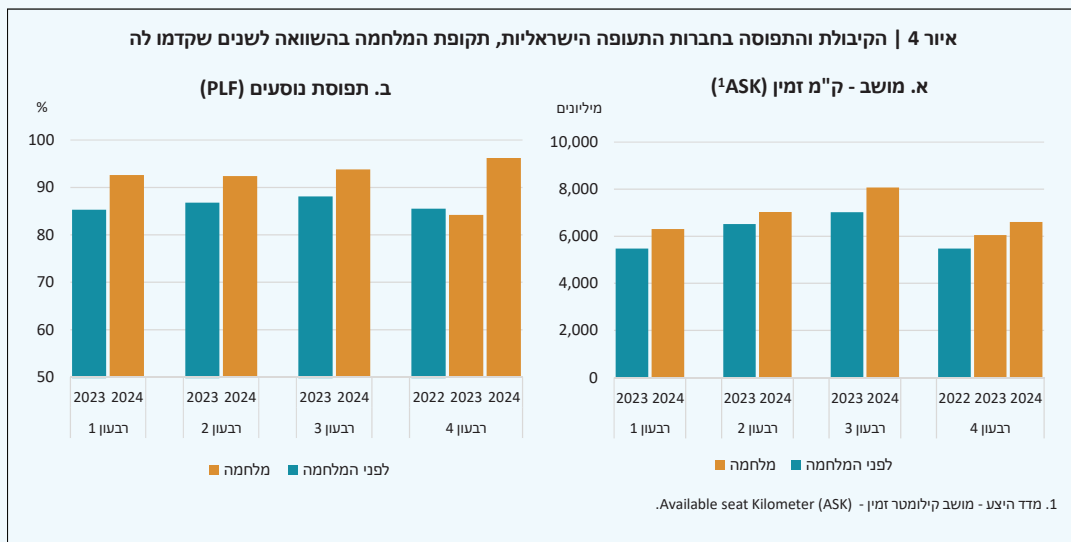
המצב הביטחוני, הירידה בכניסות התיירים ולינות המפונים השפיעו גם על תמהיל הלינות בבתי המלון בפירוט לפי המחוז. מספר הלינות בבתי המלון במחוז ירושלים, שמשקל התיירים בהן בימי שגרה גבוה, ובמידה מסוימת גם מספר הלינות במחוז הצפון, שהושפע מהמצב הביטחוני, היו בשנת 2024 נמוכים מאשר ב-2023 לפני המלחמה, ואילו במחוז הדרום היה מספרן גבוה יותר מאשר לפני (איור 2).

נתוני הלינות בפירוט לפי המחוז אינם חושפים את השונות הרבה בתוך המחוז. באזורים הסמוכים לגבול הפעילות של ענפי התיירות הייתה אפסית. הפגיעה העיקרית הייתה בצפון – בנפות צפת, הגולן ועכו. בנפות צפת והגולן הפגיעה הכלכלית הייתה כנראה גבוהה במיוחד, משום שמשקל המועסקים בענפי התיירות בכלל המועסקים בהן היה לפני המלחמה גבוה מהממוצע הארצי³.

בצד הטיסות – עם פרוץ המלחמה, הפסיקו חברות תעופה זרות רבות את טיסותיהן לישראל בשל הסיכון הביטחוני לישראל. לפיכך גדל במידה ניכרת נתח השוק של חברות התעופה הישראליות, שהמשיכו לתת שירות בזמן המלחמה – מכ-30 אחוזים בספטמבר 2023 ליותר מ-90 אחוזים בנובמבר 2023 (איור 3). החברות הישראליות הגדילו במעט את הקיבולת במהלך המלחמה (איור 4) ותפוסת הנוסעים בהן גדלו במידה ניכרת (איור 4). כל אלה התבטאו בגידול רווחיהן של חברות התעופה הישראליות.

³ נתוני המועסקים לפי ענפי המשק, מפקד 2022, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מקורות

משרד התיירות (2024). סקרי תיירות וסקר שגרירים.
 שהרבני, ר' (2014). "השפעת הטרור, התדמית ומשתנים כלכליים על ביקורי תיירים מסוגים שונים בישראל", בנק ישראל,
 סדרת מאמרים לדיון 2014.05.

ב. הרכב המקורות: התוצר, היבוא והמלאי

1. התוצר

התופעה המשמעותית ביותר שהשפיעה בשנת 2024 על היצע התוצר המקומי היא הירידה של היצע העבודה במגזר העסקי. הירידה נובעת מאיסור על כניסת עובדים פלסטינים יחד עם הסטת כוח אדם מהמגזר העסקי לשירות ביטחוני, ובעתיד יכולת הייצור של המשק פחתה השנה מאוד. מלאי ההון צמח בדומה לקצב צמיחתו בשנים הקודמות, ושיעור ניצולת ההון ירד מעט, כנראה בגלל המחסור בעובדים. מדידת הפרייון השנה מורכבת, עקב שינויים בהרכב המועסקים, אך אין עדות להתפתחות יוצאת דופן של הפרייון לאחר נטרול השפעות ההרכב. תשומת העבודה במגזר העסקי ירדה השנה לעומת התקופה שלפני המלחמה ב-4.0 אחוזים במונחי מועסקים, וב-5.6 אחוזים במונחי שעות עבודה. הגיוס הנרחב לשירות מילואים, ועמו הזרמת הביקושים של המגזר הציבורי למשק וירידה בתשומת העבודה של פלסטינים הביאו ללחץ

התופעה המשמעותית ביותר שהשפיעה בשנת 2024 על היצע התוצר המקומי היא ירידה של היצע העבודה הזמין למגזר העסקי.

על שוק העבודה¹⁷, והוא היה השנה הדוק במידה יוצאת דופן. זאת גם בהשוואה לשנים האחרונות, שהתאפיינו אף הן באבטלה נמוכה וביקוש גבוה לעובדים. שיעור האבטלה היה השנה ברמות שפל היסטורי, ואף במגמת ירידה במהלכה. במקביל עלה שיעור המשרות הפנויות, והיה גבוה במהלך השנה: רמתו נפלה רק מזו ששררה במהלך ההתאוששות ממשבר הקורונה.

לוח ב'4 | היצע גורמי הייצור, 2008 עד 2024 (שיעורי השינוי השנתיים באחוזים)

2024 לעומת		2008 עד						
שלושה רבעונים		2023 ¹						
2024	2023	2022	2021	2020	2023 ¹	2023 ²		
-0.5	0.9	1.8	6.3	9.4	-2.0	3.8	התוצר המקומי הגולמי	
-3.3	-0.8	0.9	7.4	11.5	-2.6	4.1	מזה: התוצר במגזר העסקי	
12.5	8.4	6.1	2.9	4.8	-2.5	2.7	התוצר בשירותים הציבוריים	
...	4.0	4.5	4.1	3.5	4.0	3.6	מלאי ההון - סה"כ	
...	5.4	6.0	5.4	4.4	5.2	4.4	מזה: מלאי ההון במגזר העסקי	
-1.3	0.4	2.4	6.3	1.4	-2.4	2.3	המועסקים (כולל לא-ישראלים)	
-4.0	-2.0	1.7	7.9	1.2	-4.6	0.0	מזה: המועסקים במגזר העסקי	
-0.4	0.6	2.4	7.1	7.0	-8.5	2.2	סך שעות העבודה	
-5.6	-2.1	-0.3	9.1	7.1	-10.2	1.9	סך שעות העבודה במגזר העסקי	

¹ ממוצע 15 השנים האחרונות.

² העמודה מבוססת על שילוב בין נתונים שנתיים ונתונים רבעוניים מנכ"ס עונתיות, אך עקב פער בין שני סוגי הסדרות, הנתונים בעמודה זו מהווים קירוב בלבד. שיעור השינוי - ללא תיקון למונחים שנתיים. במונחים שנתיים שיעורי השינוי מעט נמוכים יותר מאלו המוצגים בעמודה זו.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

המחסור בעובדים היה חמור יותר בקרב עובדים לא מיומנים.

לחצי הביקוש לא הביאו להרחבה משמעותית של מעגל המשתתפים בשוק העבודה. שיעורי ההשתתפות והתעסוקה ירדו מעט השנה לעומת רמותיהם הגבוהות בשנתיים האחרונות, וזאת במידה רבה בהשפעת אי השחרור מהצבא של צעירים שסיימו את שירות החובה. עיקר הירידה של שיעור התעסוקה נובעת מירידה בתעסוקת גברים יהודים לא חרדים עד גיל 40, הנושאים בעיקר נטל המילואים¹⁸. שיעור התעסוקה במספר קבוצות אחרות (בעיקר נשים ערביות וחרדיות) עלה השנה מעט, אך עלייתו לא הספיקה כדי לפצות על הירידה בתעסוקת המשרתים. ככלל, שכרם של משרתי המילואים לאחר הגיל המקובל ללימודים והכשרה מקצועית (26-27) גבוה מהממוצע של בני גילם, הן בהשוואה לכלל האוכלוסייה והן בהשוואה לגברים יהודים לא חרדים בלבד (איור ב'8). עם זאת, הואיל ושיעור משמעותי מהמשרתים הם צעירים שטרם השלימו את הכשרתם המקצועית, ועדיין עובדים במשרות בעלות פריון נמוך, היעדרם של משרתי המילואים משוק העבודה יוצר מחסור בעיקר בעובדים בלתי מיומנים ומעלה את השכר הממוצע במשק¹⁹.

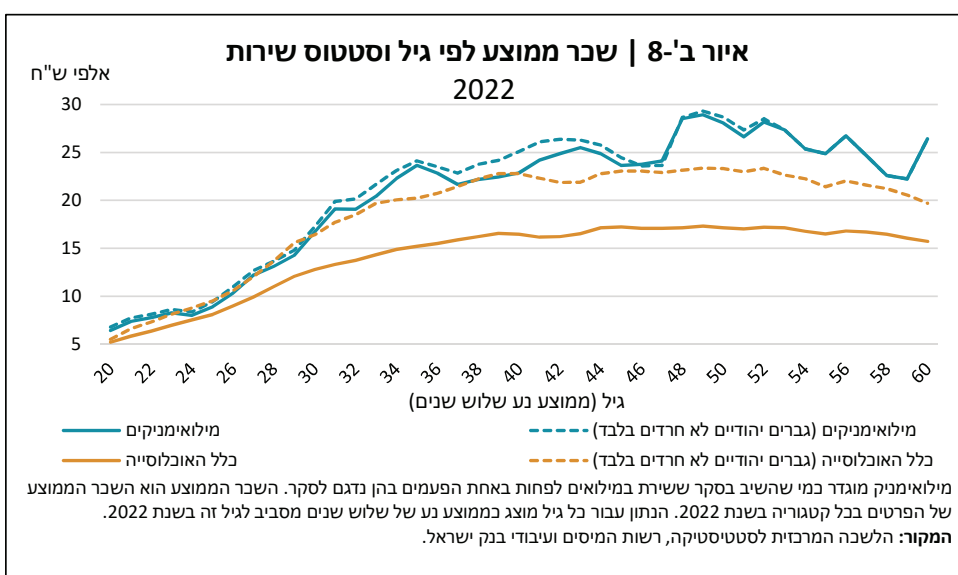
¹⁷ היצע העבודה ירד השנה גם בגלל פגיעה בהיצע העבודה של מפונים, נפגעי המלחמה וקרוביהם. ראו דיון מורחב בפרק ה' של דוח זה.

¹⁸ מועסקים הנדגמים במהלך שירות המילואים שלהם נספרים כמועסקים בסקר כוח אדם. הפגיעה בהיצע העבודה של המשרתים במילואים נובעת לא רק מהיעדרם ממקום עבודתם במהלך השירות עצמו, אלא גם מהעובדה שתקופות המילואים התכופות משבשות את יכולתם ליצור או לשמר קשר עם שוק העבודה בין הסבבים.

¹⁹ חלק ניכר מהעלייה נובע מהשפעת הרכב: ירידה של מספר המועסקים במשרות בעלות פריון נמוך. עם זאת, ישנה גם השפעה ישירה של המחסור בעובדים אלה - לחץ לעליית שכר.

את מגבלת ההיצע החמיר גם איסור על כניסתם של עובדים פלסטינים לישראל עם פרוץ המלחמה. בתקופה שלפני המלחמה עבדו בישראל כ-156 אלף פלסטינים – כ-3.4 אחוזים מסך המועסקים. עובדים אלה הם ברובם המכריע עובדים בעלי מיומנות נמוכה, והם היו מרוכזים בעיקר בענף הבינוי (כ-63 אחוזים מהם) ובמידה פחותה בענפי התעשייה, החקלאות, המסחר ותיקון כלי רכב. עם פרוץ המלחמה הופסקה עבודתם בישראל כמעט לחלוטין. במהלך השנה הייתה עלייה מסוימת של מספר העובדים, חלקם ביישובי יהודה ושומרון וחלקם עובדים ללא היתר: ברבעון האחרון של השנה עמד מספרם על כ-46 אלף בלבד²⁰.

כיוון שצמצום התעסוקה נבע בעיקר מיציאה-מתעסוקה של עובדים בעלי פריון נמוך, הדבר הביא לעליית פריון העבודה והשכר הממוצעים שנמדדו השנה. אבל, התפתחויות אלה מקשות על זיהוי צמיחת הפריון והשכר בנטרול השפעות הרכב, המיטיבים לשקף את תרומת הפריון להיצע התוצר הפוטנציאלי. בחודשים מאי עד ספטמבר²¹ בהם השפעות ההרכב היו קטנות יחסית, עלה השכר הריאלי של עובדים ישראלים במגזר העסקי ב-2.5 אחוזים לעומת התקופה המקבילה בשנת 2023.

2. היבוא

יבוא הסחורות והשירותים ירד השנה ב-0.4 אחוז, ובניכוי נסיעות לחו"ל ויבוא ביטחוני – שני רכיבי יבוא שהושפעו ישירות מהמלחמה ואינם מושפעים באופן ישיר מהפעילות במשק – הוא ירד ב-1.3 אחוזים. ההתכווצות הקלה של היבוא היא תוצאה של האטה בייצור (ובצורך בחומרי הגלם הנדרשים לייצור), האטה בהשקעות וחסימים ליבוא בעתיה של המלחמה. נתוני סחר החוץ, שאינם כוללים

הירידה המתונה ביבוא היא בעיקרה תוצאה של האטה בייצור המקומי ובהשקעות.

²⁰ גם תעסוקת העובדים הזרים פחתה עם פרוץ המלחמה, אך בהמשך שנת 2024 צמחה אף מעבר למספרם לפני המלחמה. ההפרש בין מספרם לפני המלחמה למספרם ברבעון האחרון של 2024 היה כ-34 אלף, כך שהוא לא פיצה על הירידה בתעסוקת העובדים הפלסטיניים.

²¹ תקופה שבה מספר המשרתים במילואים היה נמוך יחסית, והיא רחוקה דיה מתחילת המלחמה, כך שרוב המפונים יכלו לחזור לתעסוקה.

סחר עם הרשות הפלסטינית, מצביעים על יציבות יחסית ביבוא של חומרי גלם (ללא יהלומים), עלייה של 12.7 אחוזים ביבוא מוצרי צריכה וירידה של 3.9 אחוזים ביבוא מוצרי השקעה. נתונים אלו תואמים את העולה מנתוני השימושים, המצביעים על עלייה בצריכה הפרטית (ללא נסיעות לחו"ל) וירידה בהשקעות, בעוד שהגורם העיקרי אשר תמך בצמיחה השנה הוא הזרמת הביקושים של המגזר הציבורי, ביקושים המוטים לשוק המקומי.

היחס בין היבוא (הכמותי; ללא יהלומים, הוצאות ישראלים בחו"ל, ויבוא ביטחוני) לתוצר העסקי דמה השנה, במידה רבה, ליחס ששרר בשנים 2018–2019. בשנים 2021–2022, שבהן היו עודפי ביקוש גדולים במשק, הצמיחה הייתה מהירה, ונרשם ייסוף חריג, משקל היבוא ביחס לתוצר העסקי (הכמותי) עלה מאוד – אך כבר בשנת 2023 יחס זה ירד. עודפי הביקוש השנה לא התבטאו בעלייה כוללת של היחס בין היבוא לתוצר העסקי, והוא נותר יציב. ייתכן שהסיבה לכך היא האטה של הביקוש המקומי במקטעים מסוימים שהם עתירי יבוא, כגון השקעות בכלי רכב. ייתכן גם שהמחיר היחסי של היבוא, שהיה בשלוש השנים האחרונות גבוה בכ-7 אחוזים בממוצע מרמתו הממוצעת בשנים 2020 ו-2021, תרם אף הוא להאטה מסוימת ביבוא.

תיבה ב'-2: השפעת האמברגו הטורקי על כלכלת ישראל

- תגובת השווקים לאמברגו שהטילה טורקיה על היצוא לישראל צמצמה את השפעתו על המשק הישראלי. האמברגו הקטין את היצוא הישראלי לטורקיה ב-2024 בכמיליארד דולרים בהשוואה לרמתו ב-2023.

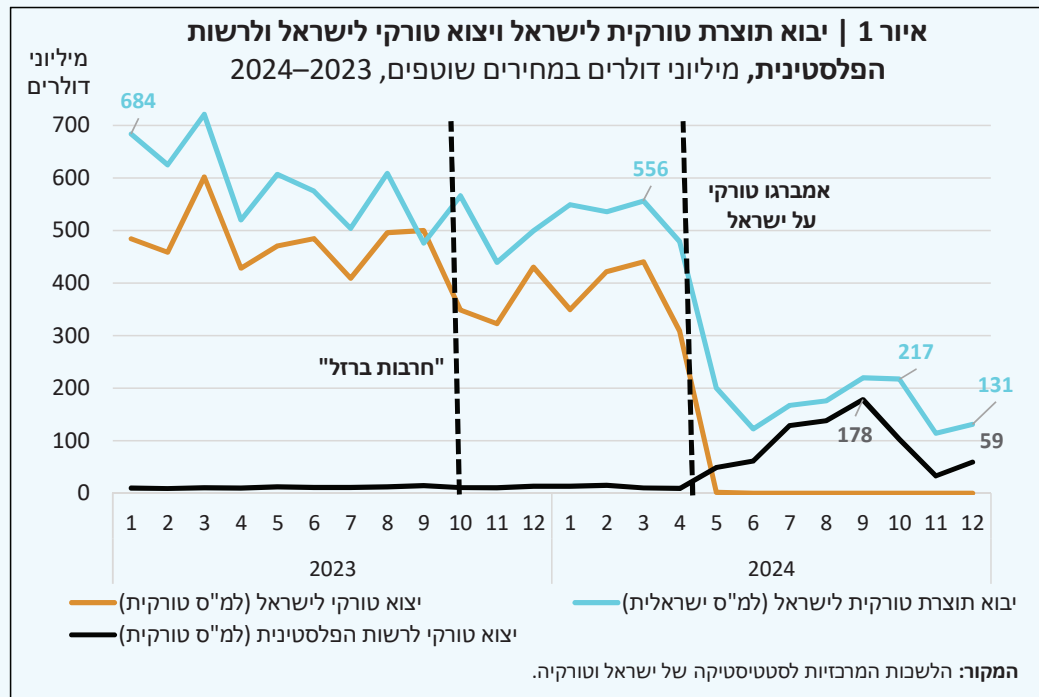
במהלך מלחמת "חרבות ברזל" הטילה טורקיה, החל מאפריל-מאי 2024, אמברגו על סחר עם ישראל. ניתוח זה מציג את ההשלכות המוגבלות של האמברגו הטורקי על הכלכלה הישראלית, ומתייחס אליהן כאל מקרה בוחן לחשיבותה של פתיחות מסחרית ככלי להגנה מסנקציות בהיקף מוגבל.

הקשרים הכלכליים בין ישראל לטורקיה לפני הטלת האמברגו הטורקי

בעשור וחצי האחרונים הייתה טורקיה מקור משמעותי ליבוא לישראל¹. ב-2023 עמד היקף יבוא הסחורות מתוצרת טורקית על כ-5.3 מיליארד דולרים, שהם כ-6.3 אחוזים מסך היבוא הישראלי². ערך היבוא שנרכש בטורקיה עמד על כ-4.6 מיליארד דולרים, וסחורות מתוצרת טורקיה בערך של לפחות 660 מיליוני דולרים נרכשו דרך משקים שלישיים. טורקיה הייתה עבור ישראל מקור חשוב ליבוא של תשומות לבנייה ולייצור: כמחצית מסך יבוא המלט, הגבס ומוצריהם וכחמישית מסך יבוא הברזל והפלדה היו מטורקיה. כן ייבאה ישראל מטורקיה, בהיקף נרחב, פלסטיק ומוצרי, כלי רכב, מכונות ומיכון אלקטרוני (לוח 1 ואיור 1). טורקיה נהנתה גם מכ-824 אלף ביקורים של תיירים ישראלים ב-2022 (הלמ"ס הטורקית). כנגד זאת, היצוא לטורקיה היה מוגבל בהיקפו, ועמד בשנת 2023 על כ-1.5 מיליארדי דולרים, שהם כ-2.5 אחוזים בלבד מסך יצוא הסחורות הישראלי. מוצרי היצוא העיקריים לטורקיה היו מוצרים כימיים, פלסטיק ומוצרי, וגרוטאות מתכת ופלדה (לוח 1). יצוא השירותים העסקיים לטורקיה ומספר התיירים מטורקיה היו זניחים. לישראל היה אפוא גירעון ניכר בסחר הסחורות והשירותים עם טורקיה, ומשום כך פגיעתה הפוטנציאלית של מדיניות האמברגו הטורקית התבטאה בעיקר בצמצום היצע המוצרים והסחורות במשק הישראלי.

¹ להרחבה על הסחר של ישראל עם טורקיה ראו: בנק ישראל (2023).

² כולל סחר ביטחוני או במוצרי אנרגיה שהלמ"ס לא מדווחת על שותפיו.

מדיניות האמברגו הטורקית והשפעתה על המשק הישראלי

הסחר הישראלי-טורקי נמשך בשלהי 2023 וברביע הראשון של 2024, למרות ההידרדרות ביחסים המדיניים בין המדינות, שבאה לידי ביטוי בהפסקת הטיסות הישירות ביניהן ובהתכווצות התיירות הישראלית בטורקיה בשלהי 2023 וב-2024³. באפריל 2024 הכריזה טורקיה על איסור יצוא לישראל של 54 סחורות, רובן תשומות לבניה ולייצור, כמלט ומוצרי ומוצרי מתכת ופלדה. מראשית מאי 2024 אסרה טורקיה על סחר כלשהו עם ישראל. בתגובה לאמברגו הטורקי פעלה ישראל כדי לסייע ליצואנים וליבואנים הישראליים לאתר שותפי סחר חליפיים ולהקל על הליכי היבוא.

בעקבות הטלת האמברגו הופסק היצוא הישראלי לטורקיה החל ממאי 2024, ובכך פחת היצוא הישראלי אליה ב-2024 בכמיליארד דולרים בהשוואה ל-2023. הפסקת היצוא לטורקיה תרמה לירידה הכוללת של יצוא מוצרי הכימיה במהלך 2024, ואילו השפעתה על ענפים אחרים הייתה שולית. בעקבות הטלת האמברגו ירד היקף היבוא של תוצרת טורקית מכ-550 מיליוני דולרים בחודש בתחילת שנת 2024 לכ-100–200 מיליונים בחודש בסופה והירידה ניכרת ברוב הקטגוריות של המוצרים העיקריים (לוח 1 ואיור 1). הנתונים הטורקיים אף מצביעים על עצירה מוחלטת של היצוא לישראל, בהתאם למדיניות הטורקית. (השווה הקו הכתום והקו כחול באיור 1).

³ מספר ביקורי התיירים הישראליים בטורקיה ירד ב-2024 לכ-81 אלף, התכווצות של כ-90 אחוזים בהשוואה ל-2022 (הלמ"ס הטורקית).

לוח 1 | סחר ישראלי-טורקי בסחורות ונתונים משלימים

(מיליוני דולרים ואחוזים, 2023-2024)

שיעור מסך הקטגוריה ב-2023	2024	2024	2023	2024	2024	2023	2024
שנתי	שנתי	שנתי	רביעי	רביעי	רביעי	רביעי	רביעי
1	2	3	4	3	2	1	4
א. סחר ישראלי-טורקי בסחורות (מיליוני דולרים במחירים שוטפים)							
1	יבוא תוצרת טורקית (ארץ מקור)	6.3%	5,271	2,868	1,226	634	458
2	יבוא מטורקיה (ארץ רכישה)	5.5%	4,608	2,019	1,079	448	209
3	יבוא דרך צדדים שלישיים ¹		663	849	148	185	249
4	ש. יבוא דרך משקים שלישיים	13%	13%	30%	12%	29%	48%
5	מזה: אבן, מלט וכו' ומוצריהם	48.2%	460	199	99	33	40
6	מתכת פלדה ומוצריהן	22.6%	807	296	124	47	61
7	פלסטיק ומוצריו	11.9%	340	207	88	45	43
8	כלי רכב	5.2%	451	318	137	111	28
9	מכונות ומיכון אלקטרוני	3.1%	603	380	165	59	73
10	יצוא לטורקיה	2.5%	1,554	599	415	167	13
11	מזה: מוצרים כימיים	14.0%	448	248	190	58	0
12	פלסטיק ומוצריו	6.6%	183	59	46	13	0
13	מתכת ופלדה (גרוטאות)	80.4%	139	36	27	9	0
ב. מדדי מחירי יבוא מהעולם ומדד תשומות הבנייה בישראל (בסיס 2023=100)							
14	מדד מחירי יבוא ² סה"כ	100.0	99.0	98.9	99.6	99.3	98.1
15	מדד מחירי יבוא ² תשומות לייצור	100.0	98.5	98.2	98.4	99.1	98.2
16	מדד מחירי חומרי בנייה למגורים ²	100.0	100.3	100.1	99.9	100.5	100.9
ג. יבוא מלט מהעולם ומחירי מלט בישראל							
17	יבוא מלט (אלפי טונות)	4,594	4,103	913	858	1,106	1,226
18	יבוא מלט ³ (מיליוני דולרים)	443	345	79	73	94	99
19	שיעור יבוא מלט ³ מטורקיה (אחוזים מערך)	72%	20%	74%	15%	0%	0%
20	מדד מחיר יבוא מלט ^{2,3}	100	90	93	90	87	90
21	מדד מחיר מלט במדד תשומות הבניה ²	100	96	98	96	95	95

הערות:

¹ החסם התחתון ליבוא דרך משקים שלישיים מחושב כהפרש בין יבוא מטורקיה כארץ קניה ויבוא מטורקיה כארץ מקור² מדד מחירי יבוא מחושבים לפי ערך נקוב בדולר ומדדי מחירי תשומות לבנייה למגורים מחושבים לפי ערך נקוב בשקל³ צמנט פוטרלנד וכו' (סחורה 2523 בקוד HS); המחיר לטון חושב לסחורה הנפוצה בקטגוריה (2523290)

המקור: הלמ"ס, הלמ"ס הטורקית, רשות הספנות ועיבודי בנק ישראל

ההסבר העיקרי לפער בין הנתונים הישראליים לנתונים הטורקיים הוא סחר דרך משקים שלישיים, לרבות יצוא טורקי לרשות הפלסטינית, שהיא חלק מאזור המכס הישראלי (שורות 3 ו-4 בלוח 1 והקו השחור באיור 1). היצוא הטורקי לרשות הפלסטינית החל לרדת באוקטובר-נובמבר בעקבות דרישה טורקית לקבל אסמכתא של הרשות הפלסטינית שהוא אכן מגיע לשוק הפלסטיני. גם האפקטיביות של צעד זה הייתה חלקית: בעקבותיו היבוא של סחורות טורקיות לישראל אמנם ירד ברביע האחרון של 2024, אך לא הופסק.

האמברגו היה צפוי להביא לעליית מחירי היבוא של מוצרים טורקיים שיובאו בדרכים עקיפות ושל תחליפים למוצרים הטורקיים. מחירי היבוא (בדולרים) של תשומות לייצור, שבהן התמקד היבוא מטורקיה, ומחירי חומרי הבנייה (בשקלים) במדד תשומות הבנייה למגורים אמנם עלו, אך היקף העלייה קטן (0.6–0.7 נקודות אחוז). עליות מחירים צנועות אלו נבלעו בירידות המחירים של סחורות יבוא אחרות, והמדד לכלל מחירי היבוא אף ירד במתינות ברביע השלישי (לוח 1 פאנל ב'). טורקיה ייחדה תשומת לב מיוחדת ליצוא תשומות לבנייה לישראל ואסרה על מכירתן לישראל עוד באפריל 2024. אמנם יבוא של מוצרים מאבן ומלט ומוצרי מתכות מטורקיה נמשך גם לאחר הטלת האמברגו (לוח 1 שורות 5 ו-6), אולם יבוא המלט מטורקיה הופסק לחלוטין. האיסור על מכירת מלט לישראל נתפס כרגיש במיוחד, משום שכ-45 אחוזים מהמלט המשמש בארץ יובא מטורקיה⁴. אולם ישראל מצאה מקורות חליפיים ליבוא מלט, וכך הכמות והערך של יבוא המלט אף גדלו במחצית השנייה של השנה, לאחר שירדו במחצית הראשונה של 2024 בגלל ההאטה בפעילות ענף הבינוי. למרות החלפת מקורות היבוא, שלעיתים מלווה בגידול בעלויות היבוא, לא ניכרת עלייה במחירי המלט ובמדד מחירי תשומות הבנייה למגורים (לוח 1 פאנל ג'). גידול יבוא המלט ללא עליית מחיריו ממחיש את האפקטיביות המוגבלת של האמברגו שהטילה על ישראל. במסקנה זו תומכת גם העובדה שבמרבית קטגוריות המוצרים אשר בהם היה ליבוא מטורקיה נתח שוק משמעותי בישראל סך ערך היבוא (מכלל המדינות) לא ירד לאחר הטלת האמברגו.

מסקנות

ההשפעה של האמברגו הטורקי על היבוא ועל מחירי היבוא לישראל הייתה מוגבלת. היא ממחישה את חשיבותם של שווקים מתפקדים ומדיניות סחר ליברלית ליצירת ביטחון כלכלי, וכן את הקושי של מדינות בודדות להשתמש במגבלות סחר על מוצרים סחירים בני תחלופה ככלי מדיני. חלק מהיצוא מטורקיה לישראל, שנאסר על ידי השלטון הטורקי, דווח כיצוא למשקים אחרים, לרבות המשק הפלסטיני. במקביל מצאה ישראל תחליפים למוצרים טורקיים שיבואם הופסק. מציאת מקורות חליפיים ליבוא המלט, אף על פי שעבר האמברגו רוב יבוא המלט הגיע מטורקיה, ללא עלייה של מחירי המלט, היא דוגמה בולטת להשפעה המוגבלת של האמברגו. במקרה זה פתיחות כלכלית וגיוון מקורות היבוא – ולא הסתגרות וייצור מקומי – נתנו מענה למגבלות על סחר במוצרים סחירים שיש להם שוק בין-לאומי המתפקד היטב.

מקורות

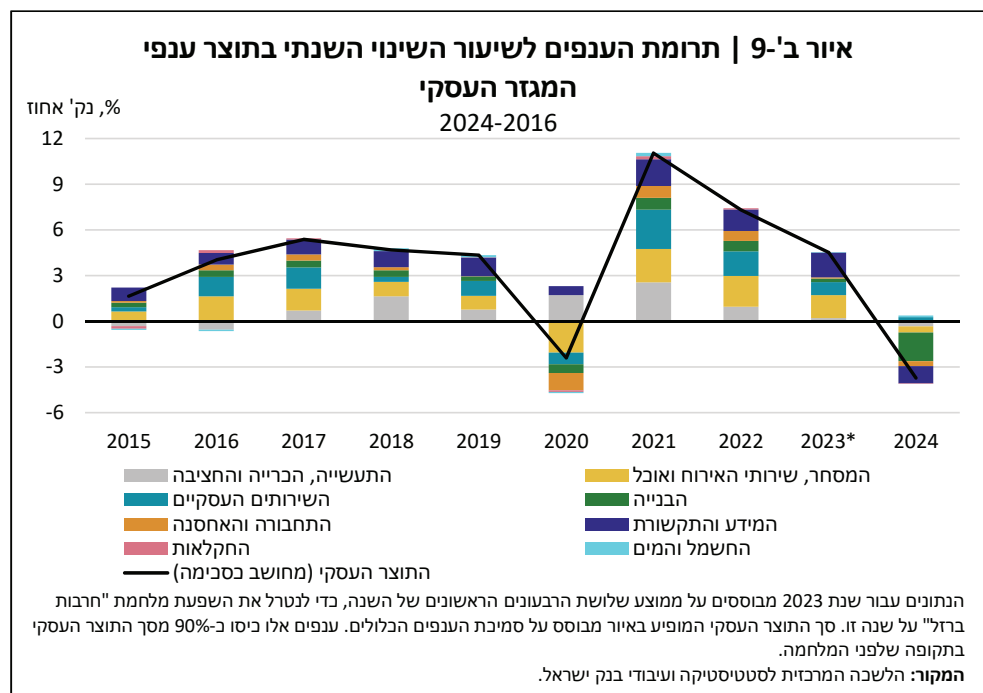
בנק ישראל (2023). "כלכלת חצי אי? התהדקות קשרי המסחר וההתיירות בין ישראל לבין משקי המזרח התיכון", דוח בנק ישראל לשנת 2022, עמ' 54–59.

⁴ שיעור המלט המיובא מטורקיה מסך היבוא – 72 אחוזים – מחושב כערך הדולרי, ואילו שיעור המלט המיוצר בישראל מחושב במשקל: ב-2023 יובאו לישראל כ-6.7 מיליוני טון מלט, ועל פי פרסומי היצרן המקומי היחיד הוא ייצר כ-4.6 מיליוני טון מלט בשנה.

ד. פעילות הענפים

תוצר כמעט כל אחד מענפי המגזר העסקי ירד השנה, ואילו תוצר השירותים הציבוריים משך את הפעילות כלפי מעלה.

ניתוח ההתפתחויות במשק על פי ענפים מציג תמונה דומה לתמונת המקור: תוצר ענפי המגזר העסקי ירד בשנת 2024 בכ-4 אחוזים בהשוואה לתקופה שלפני המלחמה²², ואילו תוצר השירותים הציבוריים משך את הפעילות כלפי מעלה. הפעילות בכלל הענפים הושפעה מגיוס המילואים הנרחב, וכן משינוי הרכבם של הביקושים: לצד ביקוש גבוה של הממשלה למוצרים ושירותים שמספק המגזר העסקי (כאמצעי לחימה, מזון למשרתי המילואים ושירותי לינה למפונים), ירד הביקוש לשירותים הנצרכים על ידי התיירות הנכנסת, והואט (לפחות בחלק מהשנה) ביקוש משקי הבית לשירותי פנאי. ייתכן גם שירידת הביקוש ליצוא האטה את הפעילות של ענפי התעשייה ושל שירותי המידע והתקשורת, שהם ענפי יצוא מרכזיים.

ענף הבינוי הוא שתרם את התרומה השלילית הגדולה ביותר לפעילות, ומחסור בפועלים היה הגורם המרכזי לירידה בפעילות. הירידה בפעילות הענף תרמה כ-2 נקודות אחוז לירידת הפעילות בענפי המגזר העסקי השנה לעומת תרומה חיובית ממוצעת של 0.3 נקודות אחוז לצמיחה השנתית של ענפי המגזר העסקי מאז 2015 עד פרוץ המלחמה. הצטמצמה גם פעילות ענף המידע והתקשורת – שהיה מנוע צמיחה מרכזי של המשק לאורך שנים רבות, ותרם לצמיחת ענפי המגזר העסקי כנקודת אחוז בממוצע בשנים 2015–2019 ו-1.3 נקודות אחוז בממוצע בשנים 2020–2023 (עד פרוץ המלחמה). השנה הוא תרם 1.1 נקודות אחוז לצמיחה השלילית של תוצר המגזר העסקי (ביחס לשנת 2023 לפני המלחמה). הירידה נבעה מהמחסור בכוח אדם ומירידת

²² ענפי המגזר העסקי הנדונים כאן ומוצגים באיור אינם כוללים פעילות של המגזר העסקי בענפים שעיקר פעילותם מסווגת כציבורית (שירותים ציבוריים וחינוך, בריאות ואמנות).

הביקוש העולמי בתחום זה, כולל ירידה בביקוש להשקעה בחברות ההזנק. נציין כי רמת הפעילות בכלל ענפי ההייטק - תעשייה ושירותים ללא הזנק (שלא מופיעה באיור) - נותרה השנה ללא שינוי. ענף המסחר ושירותי האירוח והאוכל וכן ענף שירותי התחבורה והאחסנה תרמו לצמיחה השנה תרומה שלילית. ענפים אלו הושפעו באופן ישיר מהעדר תיירות נכנסת ומירידה בביקוש לצריכת שירותי בילוי ותנועה במרכזי הקניות כתוצאה מהמלחמה. רכישת שירותי אירוח על ידי הממשלה לשם שיוך זמני של מפונים מאזורי הגבול בדרום ובצפון אמנם סייעה לצמצום הפגיעה הישירה בפעילות ענפים אלו, אך צריכה זו לא הייתה תחליף מלא לצריכת התיירות הנכנסת בתקופות שגרה. תוצר ענף התעשייה ירד השנה ב-1.5 אחוזים (ביחס לשנת 2023 לפני המלחמה), ובכך תרם גם הוא לירידה בתוצר העסקי.

3. הפעילות באזורי הגבול

להשפעת מלחמת "חרבות ברזל" על הפעילות יש היבט מרחבי חשוב. עם טבח ה-7 באוקטובר ספגו תושבי יישובי עוטף עזה פגיעה קשה בנפש, וגם התשתיות הנדרשות לפעילות ומחיה באזור נפגעו קשות. היישובים פונו מתושביהם, והממשלה מימנה את שהותם בבתי מלון או במגורים אחרים עד חודש אוגוסט, וכך אפשרה להם להימנע מהסיכון הביטחוני ללא צורך מידי לשמר תעסוקה. גם תושבי גבול הצפון פונו מבתיהם עם פרוץ המלחמה; לגביהם הסיכון הביטחוני הגבוה והסדר הפינוי היו ממושכים, והשפיעו על הפעילות במשך כל השנה.

מדיניות הפינוי אפשרה לתושבי אזורי העימות להימנע מהסיכון הביטחוני במהלך הלחימה ללא צורך מידי לשמר תעסוקה.

לוח ב'-5 | הפעילות לפי אזורים

(באחוזים. שיעורי השינוי: לעומת שלושה רבעונים ראשונים של 2023)

משקל מסך	משקל מסך	משקל מסך	שינוי	שינוי
הפדיון	התעסוקה	השכר	בפדיון	בתעסוקה
צפון - יישובים מפונים	0.5	0.8	0.6	-18.2
דרום - יישובים מפונים	0.6	0.8	0.7	-8.3
צפון - ללא מפונים	24.7	26.9	22.8	5.8
דרום - ללא מפונים	12.5	12.6	10.8	1.2
שאר הארץ	61.7	58.9	65.1	2.8

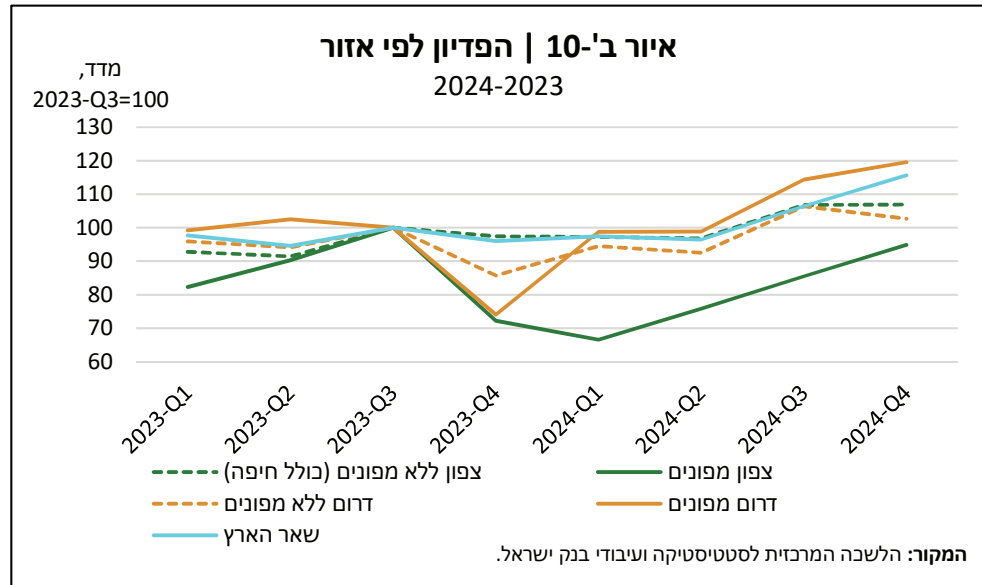
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל

איור ב'-10 ולוח ב'-5 מציגים אומדנים לרמת הפעילות באזורים המפונים ובקרבתם, וכן, לצורך השוואה - גם בשאר הארץ. הפגיעה העיקרית בפעילות התרכזת באזורים הנמצאים בקרבה מיידית לגבול רצועת עזה וגבול הצפון²³. עם זאת, הואיל ומשקלם בסך הפעילות במשקל נמוך, ההשפעה המקרו-כלכלית הישירה של הפגיעה בהם קטנה. בהתאם לעצמות הלחימה, הפגיעה בפעילות באזור עוטף עזה הייתה קצרה יותר, והתרכזת ברובה המכריע ברביע האחרון של שנת 2023. עיקר הפגיעה בעוטף התרכזת בענף החקלאות, שמהווה חלק גדול מכלל הפעילות באזור זה. הפגיעה מותנה על ידי עלייה משמעותית בפעילות ענף המסחר, כנראה עקב ביקוש של כוחות הביטחון

הפגיעה בפעילות באזורי העימות הייתה גדולה, אך משקלם בסך הפעילות המשקית נמוך.

²³ יש קושי לחלק את הפדיון של חברות הפועלות ביישובים שונים, דוגמת רשתות שיווק, לפדיון בכל אחד מהאזורים. המדד המוצג מחושב על ידי הלמ"ס כך שסך הפעילות של כל רשת מחולקת לפי תשלומי הארנונה ביישובים השונים שבהם היא פועלת. סביר ששיטה זו מצמצמת את הפגיעה הנצפית באזורי הגבול ביחס לשאר הארץ.

הפועלים באזור. הפגיעה בפעילות ביישובי גבול לבנון הייתה רוחבית על פני ענפי המשק וממושכת יותר, בהתאם לאופי השונה של הלחימה.

הפגיעה ביישובי הקו השני הייתה קטנה.

הפגיעה הנצפית באזורי המעגל השני של הלחימה – מחוזות צפון וחיפה ומחוז הדרום ללא היישובים המפונים – הייתה קטנה²⁴. השינוי בפעילות בהם הן במונחי פדיון והן במונחי תעסוקה דומה להתפתחות בשאר הארץ. ההבדל המשמעותי בפגיעה בין יישובי המעגל הראשון לאלה של השני נובע הן מתגובות הפרטים לרמות הסיכון השונות והן ממדיניות הממשלה לגבי פינוי יישובי המעגל הראשון.

4. החיסכון, ההשקעה והחשבון השוטף

הירידה של העודף בחשבון השוטף השנה מבטאת ירידה חדה של החיסכון לצד ירידה מתונה של ההשקעה.

העודף בחשבון השוטף במאזן התשלומים ירד השנה מעט והסתכם ב-3.2 אחוזי תוצר, לאחר עלייתו אשתקד. בהשוואה לשנים 2021 ו-2022 העודף בחשבון השוטף הוא יציב, מעט מעל 3 אחוזים. ירידת העודף בחשבון השוטף השנה מבטאת ירידה חדה – כ-3 אחוזי תוצר – בחיסכון, לצד ירידה קטנה יותר בהשקעה²⁵. שתי התופעות – הירידה בחיסכון והירידה בהשקעה – הן תוצאה של המלחמה, אך הן אינן קשורות באופן ישיר זו לזו. הירידה בחיסכון הובלה על ידי ירידה בחיסכון הציבורי, והיא תוצאת ההוצאות הגדולות על המלחמה, שמומנו באמצעות הגדלת החוב הציבורי²⁶; לעומת זאת הירידה בהשקעה מבטאת בעיקר את ירידת ההשקעה בבנייה, בגלל המחסור בעובדים, וכן את ירידתה של ההשקעה בחברות הזנק.

²⁴ ככל הנראה חלק מהפעילות הכלכלית הוסטה מיישובי המעגל הראשון ליישובי המעגל השני.

²⁵ בהסתכלות ארוכה יותר הירידה בחיסכון ובהשקעה היא דומה אלא שהירידה בהשקעה היתה חזקה יותר בשנת 2023 והירידה בחיסכון היתה חזקה יותר בשנת 2024.

²⁶ ייתכן שחלק מההוצאות נרשמות כגידול בהשקעה הביטחונית ולא כצמצום בחיסכון הציבורי, אך נתוני החשבונאות הלאומית אינם מאפשרים לבחון זאת. בשני המקרים השפעת פעילותו של המגזר הציבורי בהקשר זה על החשבון השוטף הן דומות.

מנקודת המבט של היצוא והיבוא - ירידת היצוא (במונחי תוצר) הייתה חדה יותר מהירידה ביבוא, והסתכמה ב-2 אחוזי תוצר. היצוא ירד (במונחי תוצר) למרות עליית מחירים דומה לזו של מחירי התוצר, וירידתו מבטאת את חולשת היצוא הכמותי השנה. לעומת זאת, הירידה של היבוא (במונחי

לוח ב'6 | החיסכון, ההשקעה והחשבון השוטף, 2008 עד 2024

(באחוזים מהכנסות המשק מכל המקורות)

2024	2023	2022	2021	2020	2008	
					עד	
					2023 ¹	
26.5	30.0	30.6	29.4	28.9	27.1	החיסכון הלאומי הגולמי
-3.6	-1.4	2.9	-0.6	-5.9	0.5	מזה: הציבורי
30.1	31.4	27.7	30.0	34.8	26.6	הפרטי
23.3	25.7	26.8	25.6	24.3	23.2	ההשקעה הגולמית
17.1	17.5	17.2	16.9	16.3	15.9	מזה: בענפי המשק
2.7	2.9	2.8	2.8	3.8	2.8	מזה: השקעות הממשלה הרחבה ²
5.4	6.5	7.2	6.6	6.1	6.4	בדיוור
0.8	1.7	2.3	2.1	1.9	0.9	במלאי
3.1	3.7	3.2	3.3	4.0	3.9	החשבון השוטף נטו³
2.4	2.8	2.1	2.7	3.1	1.6	מזה: מאזן הסחורות והשירותים
-0.8	-0.6	-0.1	-0.8	-0.1	-1.2	חשבון ההכנסות נטו
0.7	1.7	1.6	1.6	1.5	2.3	ההעברות השוטפות נטו
4.6	-3.8	-0.6	1.8	2.5	0.9	תנאי הסחר ⁴
-0.5	9.2	0.1	-4.9	-3.6	-0.8	שער החליפין הריאלי האפקטיבי ⁵

¹ ממוצע 15 השנים האחרונות.

² כולל מענקי השקעה.

³ החשבון השוטף נטו אינו שווה להפרש בין החיסכון הלאומי הגולמי להשקעה הגולמית עקב הבדלים בהגדרות.

⁴ שיעור השינוי השנתי באחוזים. ללא חברות הזנק ויהומים.

⁵ שיעור השינוי השנתי באחוזים. עלייה פירושה פחות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

תוצר) מבטאת יציבות יחסית הן במחיר והן בכמות, בעוד התוצר הנומינלי עלה. במילים אחרות, השיפור בתנאי הסחר – אשר משמעותו שמחירי היצוא עלו יותר מאשר מחירי היבוא – אפשר ירידה מינימלית בלבד של העודף בחשבון השוטף למרות ירידה כמותית ביצוא ויציבות יחסית ביבוא. העודף בחשבון השוטף יצר לאורך השנים כוח לייסוף ריאלי, שאכן התרחש עד 2022. בשנת 2023 כולה נרשם פחות ריאלי של 9.2 אחוזים (לוח ב'6). שער החליפין הריאלי האפקטיבי נותר השנה יציב בהשוואה לרמתו בשלושת הרבעונים הראשונים של 2023 (טרם פרוץ המלחמה), ורמתו במהלך השנה הייתה דומה לזו שלפני מגפת הקורונה. ניתן לומר שההאטה בצמיחת ענפי ההיי-טק – הענפים המובילים את היצוא, שצמיחתם הייתה גורם מרכזי בייסוף שער החליפין במהלך משבר הקורונה וביציאה ממנו – מסבירים חלק מהפחות הריאלי שנרשם מאז 2022. (לדיון בהתפתחות שער החליפין הנומינלי ובהשפעת המלחמה עליו ראו פרק א' ופרק ג' בדו"ח זה).

שער החליפין הריאלי
נותר השנה יציב ביחס
לרמתו לפני המלחמה.